

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Téma klimatické změny ve veřejných politikách Evropské
unie**

Bc. Nikol Gorgolová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Téma klimatické změny ve veřejných politikách Evropské
unie**

Bc. Nikol Gorgolová

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2022

.....

Dovoluji si touto cestou poděkovat svému vedoucímu práce panu doktoru Petru Jurkovi za jeho cenné rady, komentáře a pomoc, které mne v průběhu celého magisterského studia provázely a inspirovaly.

Obsah

1. Úvod	6
2. Konceptualizace udržitelnosti a udržitelného rozvoje	8
2.1. Možné formy výkladu konceptu udržitelnosti	9
2.2. Udržitelný rozvoj v mezinárodním kontextu a jeho definice	10
3. Etika a environmentální filozofie	13
3.1. Antropocentrická etika	14
3.1.1. <i>John Passmore</i>	15
3.1.2. <i>Bryan G. Norton</i>	17
3.2. Ekocentrická etika	21
3.2.1. <i>Aldo Leopold jeho přínos k environmentální etice</i>	21
3.2.2. <i>Arne Naess a hlubinná ekologie</i>	23
4. Metodologie	25
4.1. Stanovení výzkumných kritérií.....	25
4.2. Metodologie a sběr dat	29
5. Environmentální politiky Evropské unie: analýza veřejně politických dokumentů	32
5.1. Analýza akčních programů pro životní prostředí Evropské unie	33
5.2. Oblast ochrany přírody a biologické rozmanitosti	42
5.2.1. <i>Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života.</i>	43
5.2.2. <i>Základní legislativa v oblasti ochrany přírody a biodiverzity</i>	47
5.3. Sektor dopravy	51
5.3.1. <i>Evropská strategie pro nízkoemisní mobilitu</i>	52
5.3.2. <i>Základní legislativa sektoru dopravy</i>	56
6. Závěr	60
7. Zdroje:	65
8. Resumé	72

1. Úvod

Samotné téma klimatické změny je bezpochyby tématem, které rezonuje celosvětovým diskurzem. Zároveň je to téma aktuální, a ještě dlouho aktuálním zůstane. Zelené myšlení neboli environmentalismus se začalo formovat již v 60. letech minulého století jako hnutí, které postupem času začalo hýbat společnostmi. I přesto, že kořeny environmentalismu sahají hluboko do 18. - 19. století, ke společenskému prozření a uznání tohoto hnutí došlo až v 70. letech. Zelené myšlení se rázem stalo neignorovatelným. Začalo se tedy odrážet v politických teoriích, následně ve veřejných politikách na úrovni států, nýbrž i v politikách nadnárodních organizací, jako je například OSN nebo Evropská unie.

Evropská unie, tehdy ještě Evropské společenství, si politiky životního prostředí osvojila v roce 1972 na sjezdu Evropské rady v Paříži. Tehdejší hlavy států a předsedové vlád tak učinili v návaznosti na první konferenci OSN o životním prostředí konané v témže roce. Významným mezníkem je rok 1987, kdy v rámci Jednotného evropského aktu byla představena nová hlava Smlouvy o Evropském hospodářském společenství s názvem „Životní prostředí“, čímž se stala prvním právním rámcem pro společné politiky životního prostředí. Dnes jsou cíle Evropské unie v oblasti životního prostředí mnohem sofistikovanější a ambicióznější, přičemž hlavním tématem je boj proti klimatickým změnám v souladu s konceptem udržitelného rozvoje.

Tato diplomová práce je zpracovávána v době, kdy Evropské komisi předsedá Ursula von der Leyenová, pod jejímž vedením si Evropská komise jako svou hlavní prioritu stanovila dosažení klimatické neutrality. A aby byl tento stanovený cíl řádně institucionalizován představila v prosinci 2019 Evropská komise *Zelenou dohodu pro Evropu* – jeden z nejambicióznějších veřejně politických dokumentů Evropské unie v sektoru životního prostředí, jeho ochrany a boje proti klimatickým změnám dotýkající se všech 27 členských států Evropské unie.

Cílem této diplomové práce je zhodnotit, jestli Evropská unie v rámci tvorby veřejných politik v oblasti životního prostředí uplatňuje spíše antropocentrický přístup

nebo přístup ekocentrický a jestli jsou veřejné politiky Evropské unie v souladu s konceptem „udržitelnosti“. V rámci svého zkoumání se proto pokusím odpovědět na otázku: „Jaký přístup dominuje ve tvorbě veřejných politik v oblasti životního prostředí na úrovni Evropské unie, a sice antropocentrický nebo ekocentrický? Nicméně, do této diplomové práce vstupuji s předpokladem, že Evropská unie je aktérem přistupujícím k tématu klimatické změny spíše antropocentricky, neboť se domnívám, že v některých sektorech, vzhledem k ekonomickým zájmům, bude docházet spíše k změnám partikulárním, které ale povedou vstříc k uhlíkové neutralitě. Přínosem této práce bude snaha poukázat na to, nehledě na potenciální výsledky analytické části, že Evropská unie sehrála a sehrává velmi významnou roli v boji proti klimatickým změnám.

Tato práce je členěna do dvou částí, tedy na část empirickou a analytickou. V empirické části se pomocí odborné literatury pokusím operacionalizovat následující koncepty: antropocentrismus, ekocentrismus a udržitelnost. Analytická část bude věnována analýze veřejně politických dokumentů, jakožto základních nosičů klimatických politik na úrovni Evropské unie. Mezi tyto veřejně politické dokumenty patří vybrané strategické dokumenty, a sice Akční programy pro životní prostředí Evropské unie včetně aktuálních strategií v sektoru dopravy spolu s oblastí ochrany přírody a biodiverzity. Dále budou analyzovány legislativní veřejně politické dokumenty v podobě směrnic či nařízení v obou výše zmíněných oblastech.

Co se týče pramenů, ze kterých bude má práce vycházet, tak empirická část se bude opírat o sekundární zdroje v podobě monografií a odborných článků. Jedná se např. o dílo Arneho Næssese „*The shallow and deep*“ nebo o dílo Gro Harlem Brundtlandové „*Naše společná budoucnost*“, na základě jejíhož textu pojala Evropská unie, tehdy ještě Evropské společenství, otázky životního prostředí za důležité téma, na jehož základech vznikala agenda boje proti klimatickým změnám. Analytická část se bude opírat o primární zdroje v podobě veřejně politických dokumentů publikovaných příslušnými institucemi Evropské unie.

2. Konceptualizace udržitelnosti a udržitelného rozvoje

Jak napovídá samotný název této kapitoly mým cílem bude konceptualizovat dva výše uvedené pojmy, a to *udržitelnost* a *udržitelný rozvoj*. Považuji ovšem za důležité zmínit sled událostí, které předcházely vzniku těchto dvou paradigmat ovlivňující naše vnímání životního prostředí, včetně uvažování aktérů v rámci *multilevel governance* týkající se nastolování agendy životního prostředí.

Koncem 40. let a začátkem 50. let minulého století se svět ještě stále vzpamatoval z dozvuků 2. světové války, avšak 60. léta se nesla v duchu velkolepého rozvoje. Takřka celý svět zaznamenal rapidní ekonomický růst jak v zemích západního světa, tak i v rozvojovém světě. Tomu přispěla i dekolonizační vlna v Africe a vzestup několika států v Asii. Rozkvět světového hospodářství umožnilo několik skutečností: 1. docházelo k hojnému využívání přírodních zdrojů především nerostných surovin, 2. svět zároveň zaznamenal explozivní nárůst světové populace, což vedlo k pěstování nových zemědělských plodin spolu s užíváním široké škály pesticidů a umělých hnojiv, 3. docházelo k postupnému prohlubování vztahů mezi státy skrze uzavírání mezinárodních obchodních dohod (Moldan 2021: 20). Období 60. let s sebou přineslo i rozmach v nukleárním zbrojení. Mezi lety 1952-1962 proběhlo 518 testů jaderných zbraní, a to jen v atmosféře. Tím v ní stouply hodnoty radioaktivity. Není tedy překvapivé, že ekonomický rozmach ve 20. století se bezprecedentně podepsal na kvalitě životního prostředí. Ovšem znečištění a devastace životního prostředí nejsou novým jevem. Tyto jevy totiž nepochybně doprovázely vývoj lidského pokolení od nepaměti (Moldan 2021: 20).

V 60. letech došlo ke zlomu v chápání rizik, která s sebou nesla industriální revoluce a následná globalizace. V roce 1962 vyšla kniha *Tiché jaro*, jejíž autorkou je americká biologka a publicistka Rachel Carsonová. Carsonová ve své knize popisuje účinky pesticidů, které byly masově využívány v zemědělství. Došla k šokujícímu zjištění, že používání insekticidu DDT nezabíjí jen škůdce zemědělských plodin, ale že škodí široké škále živočichů. Mezi další významné autory patří i Paul Ehrlich, který

v roce 1968 publikoval knihu *Populační bomba*, v níž upozorňuje na hrozby spojené s rapidním nárůstem světové populace (Moldan 2021: 20–21). Na postupném růstu environmentálního uvědomění měla významný podíl i občanská společnost, včetně aktivistů a nově vznikajících neziskových organizací. Postupně se začaly angažovat v „boji“ za zachování životního prostředí i vlády a parlamenty.

Dalším milníkem byl rok 1972, kdy manželé Meadowsovi vydávají pod záštitou Římského klubu knihu s názvem *Meze růstu*. Tato publikace je jakousi analýzou vývoje světového hospodářství mezi lety 1900–1970, v níž autoři přicházejí se znepokojivými prognózami. Vzhledem k tomu, že od začátku 20. století má hospodářský růst exponenciální charakter (okolo 5 % ročně), a že paralelně s hospodářským růstem se zvyšují hodnoty znečištění životního prostředí, včetně spotřeby přírodních zdrojů, mělo by podle autorů dojít k jejich úplnému vyčerpání. Klasickým příkladem takového suroviny je ropa (Moldan 2018). Kniha byla rovněž jednou z několika podkladů ke Konferenci OSN o životním prostředí člověka, která se konala v témže roce ve švédském Stockholmu. Výsledkem bylo přijetí Stockholmské deklarace, která vymezuje postavení člověka ve vztahu k životnímu prostředí (Moldan 2018). Rok 1972 s sebou přinesl ještě jednu významnou událost. V říjnu tohoto roku se sešly hlavy států a vlád Evropského společenství na Pařížském summitu, což lze považovat za prvopočátek nezávislé politiky dnešní Evropské unie v oblasti životního prostředí (Jordan–Gravey 2021: 13).

2.1. Možné formy výkladu konceptu udržitelnosti

Udržitelnost je ve své podstatě schopnost vytrvat. V ekologii tento koncept popisuje, jak biologické systémy zůstávají v průběhu let rozmanité a produktivní (Bromley 2008). Pokud tuto logiku použijeme na lidský druh, tak se jedná o potenciál dlouhodobého udržení blahobytu, který ale neodmyslitelně závisí na zachování životního prostředí a přírodních zdrojů. Udržitelnost se stala širokým pojmem, který lze aplikovat na téměř každý aspekt života na Zemi v různých časových obdobích. Například dlouhověké, zdravé lesy a mokřady jsou typickými ukazateli udržitelných biologických systémů. Pouhým okem neviditelné chemické cykly redistribuují vodu, kyslík a uhlík prostřednictvím živých a neživých systémů, čímž udržují na planetě život

od samotného prvopočátku. Je tedy logické, že se zvyšující se lidskou populací tyto ekosystémy upadaly. Změny v rovnováze přírodních cyklů měly negativní dopad jak na lidstvo, tak na další živé systémy (Westline nedatováno).

Slovo udržitelnost je odvozeno z latinského *sustinere* (držet, nahoru), přičemž dnes slovníky a učebnice poskytují více různých významů tohoto pojmu, z nichž mezi ty hlavní patří „udržovat“ nebo „podporovat“ (Onions 1964: 2095). Začátkem 80. let minulého století se však udržitelnost začala více užívat ve smyslu udržitelnosti člověka na naší domovské planetě Zemi, což vedlo k nejrozšířenější definici udržitelnosti a udržitelného rozvoje, jež zní: „Udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací v naplňování jejich vlastních potřeb“ (World Commission on Environment and Development 1987: 47).

Tato definice stanovená světovou komisí OSN pro životní prostředí a rozvoj pod vedením bývalé norské ministerské předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové není všeobecně přijímána, neboť je velmi obecná, a tím se otevírají dveře pro chybné a vágní interpretace tohoto konceptu. Zároveň pro mnoho environmentalistů je myšlenka udržitelného rozvoje oxymóronem, protože právě rozvoj je symbolem degradace životního prostředí (Redclift 2005: 212–227). Podle environmentálního aktivisty a spisovatele Paula Hawkena, autora knihy *Blessed Unrest* (Požehnaný nepokoj), podle něj je koncept udržitelnosti pouze o stabilizaci v současnosti narušeného vztahu mezi dvěma nejsložitějšími systémy Země – lidskou kulturou a živým světem (Hawken 2007: 172).

2.2. Udržitelný rozvoj v mezinárodním kontextu a jeho definice

Termín „udržitelnost“ je často preferován před „udržitelným rozvojem“, neboť rozvoj nelze chápat jinak než jako implikující růst, a proto udržitelný rozvoj znamená zmírnění problémů způsobených pokračujícím ekonomickým růstem, zatímco koncept udržitelnosti je hodnotově neutrální. Udržitelnost má však tři aspekty – ekologický, sociální a ekonomický – a není možné dosáhnout určité úrovně ekologické, sociální nebo ekonomické udržitelnosti nezávisle, aniž by bylo dosaženo alespoň základní

úrovně všech tří forem současně. Není možné, aby byly subsystemy udržitelné v rámci neudržitelného globálního systému (Rankin 2014: 1376–1424).

Jak jsem již zmínila v předešlé podkapitole, tak koncept udržitelného rozvoje nabyl svého významu poté, co byla v roce 1987 vydána zpráva *Naše společná budoucnost* Světovou komisí OSN pro životní prostředí a rozvoj. Po zveřejnění této zprávy byly diskuse o udržitelném rozvoji vedeny z různých úhlů pohledu, avšak především v akademických kruzích. Principy udržitelného rozvoje byly podrobněji rozpracovány v roce 1992 na *Summitu Země* v Riu De Janeiru, tedy přesně po 20 let od Stockholmské konference. Konference přilákala více než 170 zástupců vlád v rámci níž byly vydány dokumenty Agenda 21 nebo deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (Mannan 2012). Zástupci států se společně shodli, že ekonomický vývoj nemá dosud v žádné zemi ani v žádném odvětví udržitelný charakter, přesto ale má dále pokračovat. Neměl by však představovat jen kvantitativní růst výroby a spotřeby, nýbrž kvalitativní rozvoj vedoucí ke zvýšení lidského blahobytu po celém světě, aniž by měl zásadní dopad na zhoršující se kvalitu životního prostředí. Po této konferenci upoutal koncept udržitelného pozornost většiny zemí světa a byl značně rozvinut prostřednictvím široké škály dohod, národní legislativy a vědeckých studií (Mannan 2012).

Na konferenci v Riu de Jaineru pak navázal v roce 2002 Světový summit o udržitelném rozvoji, který se konal v jihoafrickém Johannesburgu pod heslem „*Lidé, planeta, prosperita*“. Není náhodou, že heslo tohoto summitu se shoduje se třemi výše uvedenými aspekty udržitelnosti. Tedy s cílem, aby došlo k harmonickému vývoji, který je založený na rovnováze těchto tří dimenzí (Moldan 2021: 31). *Sociální rozměr* se týká lidí samotných a celé společnosti. Individuální rozvoj znamená postupné odstranění chudoby, zlepšování zdraví, genderovou rovnost, zvyšování průměrného věku, snižování rizik spojených s nemocemi a zlepšování životních podmínek či vzdělanosti. *Společenský rozměr* klade důraz na demokratické hodnoty, mír ve světě a v neposlední řadě dodržování základních lidských práv a svobod. *Environmentální rozměr* reprezentuje provázanost hospodářské činnosti a celkového civilizačního rozvoje s přírodními podmínkami, neboť jako lidé jsme součástí zemské biosféry a jsme bezpodmínečně závislí na životodárném systému naší planety včetně přírodních zdrojů.

Ekonomický rozměr udržitelnosti vyvěrá z nutnosti zachovat při každé hospodářské činnosti základní kapitál a využít jen vyprodukovaného zisku (Moldan 2021: 31).

Evropská unie, tehdy ještě Evropské hospodářské společenství se k ideje udržitelného rozvoje poprvé přihlásilo v roce 1990. Vyplývalo to z mnoha prohlášení a dokumentů počínaje deklarací Evropské rady v Dublinu. Explicitně se poté o udržitelném rozvoji hovoří v programu s názvem *Směrování k udržitelnosti* (Moldan 2021: 32). Tento koncept se pak následně promítl i v základních dokumentech Evropské unie, jako je Amsterodamská smlouva nebo Lisabonská smlouva, v nichž je udržitelný rozvoj považován za jeden z hlavních cílů Evropské unie v tomto znění: „*Úkolem Společenství je vytvořit společný trh a hospodářskou a měnovou unii a společnými politikami a aktivitami podporovat harmonický a vyvážený rozvoj ekonomických aktivit Společenství, trvalý udržitelný a neinflační ekonomický růst, který respektuje životní prostředí*” (Moldan 2021: 32 ; Eur-Lex 2012: 17)

3. Etika a environmentální filozofie

Literatura environmentální filozofie a environmentální etiky sahá daleko do historie. Nejstarší doložené záznamy v západní filozofii se objevují již u Milétské školy, jejíž učení se týkalo pochopení přirozenosti světa, jež člověka přesahují, přičemž všichni před Sokratovští autoři zkoumali především roli lidstva ve vesmíru a jeho přirozený řád. Individualistická etika se objevuje až s nástupem sofistů (Katz 1991: 79). Nicméně ekologické a environmentální problémy jsou spíše doménou posledního tisíciletí. Načež v úvodu předešlé kapitoly jsem nastínila, s jakými environmentálními problémy jsou spojována 60. léta 20. století jejichž následky tíží celý svět dodnes. Rovněž jsem zmínila, že 60. léta byla i symbolem přerodu v chápání vztahu člověka a přírody, přičemž právě tímto vztahem a jeho zákonitostmi se zabývají autoři environmentální filozofie.

Environmentální etika je odvětvím aplikované filozofie, jež studuje koncepční základy environmentálních, morálních či etických hodnot, včetně konkrétních problémů týkajících se společenských postojů, přímých akcí a veřejných politik, které si za svůj cíl kladou ochranu a udržení biologické rozmanitosti (Minteer nedatováno). V rámci environmentální etiky existuje několik přístupů. Mezi ty hlavní patří *antropocentrismus* spolu s *ne-atropocentrismem*, přičemž pod tento přístup řadíme například biocentrismus s ekocentrismem. Tyto dva primární přístupy se od sebe liší v tom, jakou hodnotu přiřkládají přírodě nebo jejím aspektům. V této diskusi hrají zásadní roli dva typy hodnot: 1. *instrumentální hodnota*, jež popisuje hodnotu něčeho v tom smyslu, jak může být něco užitečné nebo použitelné ve vztahu k lidským tužbám a potřebám; 2. *vnitřní hodnota*, což je hodnota, kterou má něco pro sebe sama bez ohledu na to, zda je to pro člověka prostředkem užitku či nikoliv (Minteer nedatováno).

Autoři environmentální filozofie se skrze logiku těchto dvou typů hodnot snaží nalézt odpovědi na palčivé otázky spojené s nynější ekologickou krizí. Jakou odpovědnost má lidstvo vůči živočišným druhům žijícím v divoké přírodě a rozmanitým ekosystémům? Do jaké míry má mít současná generace morální odpovědnost ve věci zachování biodiverzity včetně zachování přírodních zdrojů pro budoucí generace? Co vlastně znamená žít v souladu s konceptem udržitelnosti a proč se mnozí domnívají, že

dosažení udržitelnosti je pro společnost tohoto století etickým imperativem (Minteer nedatováno)? Je však více než jasné, že autoři těchto dvou velice odlišných přístupů nenajdou vzájemnou shodu. Proto se v následujících podkapitolách podrobněji zaměřím na výklad obou výše zmíněných přístupů a spolu s nimi představím základní myšlenky významných autorů obou environmentálních proudů. Zatímco mezi vybrané autory zastupující antropocentrickou etiku patří John Passmore spolu s Bryanem G. Nortonem, u ekocentrické etiky se budu věnovat myšlenkám Alda Leopolda a Arneho Naesse.

3.1. Antropocentrická etika

Antropocentrismus v doslovném překladu znamená „zaměřený na člověka“, ale ve své nejrelevantnější filozofické formě je to etické přesvědčení, že pouze lidé mají již zmíněnou vnitřní hodnotu. Naproti tomu všechny ostatní bytosti mají hodnotu pouze ve své schopnosti posloužit lidem ve své instrumentální hodnotě. Z antropocentrické pozice mají lidé přímé morální postavení, protože jsou hodnotou sami o sobě, neboť jednotlivé druhy v rámci živé přírody nebo rozmanitých ekosystémů jsou pouhými prostředky k dosažení lidských cílů (Goralnik–Nelson 2012: 147). V jistém slova smyslu je veškerá etika antropocentrická, protože lidé pravděpodobně sami mají kognitivní schopnost formulovat a rozpoznat morální hodnotu. Tento argument staví lidi do středu jakéhokoli etického systému, jenž vymyslíme, a tato morální realita vede některé učence k tvrzení, že antropocentrismus je jediným etickým přístupem, který máme k dispozici. Avšak mnoho dalších vědců tvrdí, že tato okolnost je eticky nezajímavou skutečností, nikoli omezujícím faktorem v etickém systému, jenž nám napomáhá rozeznat dobro od zla (Goralnik–Nelson 2012: 149).

Antropocentrismus v environmentální etice je často středem zájmu diskusí, jež odhalují naše vnímání přírodního světa ve snaze určit, jak bychom měli žít ve vztahu k živé a neživé přírodě. V rámci těchto diskusí se někteří autoři environmentální etiky snaží prismatickým antropocentrického přístupu najít odpovědi na sadu otázek: Čeho si na přírodě vážíme? Jak přírodu definujeme? Proč si jí ceníme a jak se tento vděk projevuje? Tyto otázky jsou uvnitř diskuse o environmentální etice ústřední pro environmentální politiky a rozhodování, ať už jsou motivovány etickým antropocentriem nebo jinými

inkluzivnějšími teoriemi, které se schovávají ve stínu antropocentrického přístupu (Brenan 2002).

3.1.1. John Passmore

John Passmore byl historikem a filozofem zároveň. Jeho publikace vždy věnovaly pečlivou pozornost komplexnímu historickému kontextu filozofických problémů. Ačkoli měly jeho myšlenky spoustu příznivců, nevyhnulo se jeho dílo značné kritice, čímž byla diskuse v rámci environmentální etiky značně obohacena o nové teze a přístupy (Williams 2022).

Dílo *Man's Responsibility for Nature* je inspirují dvě přesvědčení: 1. že lidé nemohou žít tak, jak žili doposud čili jako predátoři v biosféře, a 2. že iracionalistické tendence v rámci environmentálního hnutí hrozí zhoršením ekologické krize. Kniha má tři poměrně konkrétní cíle: historicky prozkoumat náboženské a jiné myšlenky, jež formovaly současné postoje a chování k přírodnímu světu; argumentovat ve prospěch řešení našich nejnaléhavějších problémů v oblasti životního prostředí; a „odstranit smetí“, čímž má John Passmore na mysli limitovat zmatečnost názorů svých kolegů ekofilozofů zastupujících jiné přístupy v environmentální etice bránící v řešení závažných environmentálních problémů. Přičemž všechny tyto cíle navíc spojuje jeden zastřešující záměr. Jde především o to zvážit, zda řešení ekologických problémů vyžaduje morální nebo metafyzickou revoluci. Passmoreův verdikt je takový, že nevyžadujeme ani jedno ani druhé (Passmore 1980: 187).

Vzhledem k tomu, že Passmore byl i historikem, tak posláním historické části sahá až hluboko do antiky, k ranému osvícenství. John Passmore se v této kapitole snaží čelit známému obvinění, že za lidskou „dravost“, jež se odráží v zacházení s přírodou, je odpovědné židovsko-křesťanské dědictví. Passmore sám připouští, že existuje silná západní tradice, v níž může člověk svobodně nakládat s přírodou, jak se mu zlíbí (Passmore 1980: 27). Kořeny této myšlenky však nepocházejí z židovských reálií křesťanské víry, ale z křesťanství, které bylo ovlivněno řeckými mysliteli a obzvláště stoicismem. Byli to právě stoičtí myslitelé, kteří zastávali názor, že vše bylo stvořeno pro člověka. Passmore sdílí názor, že stoicko – křesťanský pohled může do značné míry povzbudit vykořisťovatelské tendence lidí vůči přírodě. Také tvrdí, že další zásadní krok

byl učiněn, když došlo k syntéze výše zmíněného pohledu s baconovsko-karteziánskou vírou hovořící o lidské povinnosti učinit svět lepším místem pro život, pokud je to v našich silách. Právě tato kombinace může vyvolávat obhajovatelské tendence a být použita k ospravedlnění vědecko-technické revoluce, načež právě tato revoluce je ohniskem mnoha ekologických problémů, s nimiž se potýkáme (Dickson 2000: 128).

Passmore přesto popřel to, že bychom měli upustit od západní tradice vědeckého racionalismu. Zároveň neměl pochopení pro pokusy formulovat obavy o životní prostředí prostřednictvím radikálních revizí našeho etického rámce, což považoval jako pomýlený mysticismus nebo iracionalismus, neboť analýza historie všech myšlenkových směrů ukáže, že přinejmenším zárodky vhodných ekologických intervencí lze nalézt právě v hodnotách západních tradic (Passmore 1980: 187).

Nejlepší způsob, jak se vypořádat s naléhavými problémy, je odvolat se na vědecký racionalismus a na morální přesvědčení se sáhodlouhým „rodokmenem“, jenž jde ruku v ruce se západními hodnotami. Passmoreovi tak jde spíše o obecnější dodržování nám dokonale známé etiky než o vytvoření etiky nové. Autor totiž zastává názor, že v západní civilizaci existují minimálně dvě tradice, které podporují vlídnější přístup k životnímu prostředí. První z nich je tradice *správcovství*, což je sama o sobě menšinová tradice v rámci křesťanství, jež považuje člověka za aktivně odpovědného hospodáře a jako Božího zástupce v péči o svět (Passmore 1980: 39). Protipólem tomuto podobenství by pak byla pozice „despoty“, jakožto pána a vlastníka přírody. Druhá tradice tvrdí, že odpovědností člověka je zdokonalovat přírodu tím, že s ní spolupracuje. Tato tradice má kořeny v německém idealismu. Podle Passmorea obě tyto tradice tvoří vhodnější základ pro zacházení s přírodou (Passmore 1980: 39).

To, co Passmorea odlišuje od jiných autorů environmentální etiky, je například jeho postoj vůči masám. Podle něj, pokud má dojít ke změnám v přístupu vůči přírodě, bude mnohem složitější přesvědčit masy než jednotlivce či určité společenské skupiny. John Passmore si totiž myslí, že pouhé pokusy přesvědčit velké množství lidí, aby nakládali šetrněji s životním prostředím, ačkoli to může pomoci, obvykle nebude stačit. V mnoha případech bude potřeba něco víc, přesvědčit vlády států, aby donutily své občany k šetrnému zacházení s přírodou (Dickson 2000: 131). John Passmore se

domnívá, že v liberálně demokratických společnostech bude taková akce státu sama spočívat na již zmíněném přesvědčování. Zavedení donucovací legislativy v oblasti životního prostředí tak přijde pouze jako výsledek demokratického tlaku a tento tlak bude vyvíjen pouze pokud environmentalisté přesvědčí velké množství lidí o tom, že situace je natolik alarmující a neobejde se bez intervencí. Pro Passmora je tedy důležité změnit postoje mas ani ne tak proto, že by je to přivedlo ke změně chování vůči živé přírodě, ale proto, že bude vyvíjen tlak na politickou reprezentaci, aby byla zavedena environmentální legislativa. Kýžená změna musí být tudíž *výstupem* z politického systému. Zároveň pokud dojde k zavádění environmentální legislativy, jako řešení jednotlivých problémů, tak by se vlády jednotlivých států měly podle Passmora řídit poznatky cost-benefit analýz (Dickson 2000: 131–132).

Passmoreova kniha *Man's Responsibility for Nature* zůstává jedním z uznávaných děl v environmentální etice a bývá neustále citované jak přívrženci, tak odpůrci Passmorovy etiky. Ve filozofických kruzích to může být například „hlubinná“ ekologická tendence reprezentovaná Arne Naessem, která v posledních letech přitahuje více pozornosti. Avšak je to jistě „mělký“ přístup Johna Passmora, jenž více přispěl ke zvýšení informovanosti v oblasti environmentálních politik pro vlády a další globální aktéry, jejichž hlavním zájmem jsou v konečném důsledku spíše lidské preference a potřeby (Williams 2022).

3.1.2. Bryan G. Norton

Bryan G. Norton se stal jedním ze zásadních protagonistů environmentální etiky tím, že zahájil diskusi o tom, co se poté stalo jedním z dominantních trendů v environmentální etice, a sice diskusi o environmentálním pragmatismu. Environmentální pragmatismus odmítá zaujmout stanovisko sporu mezi zastánci antropocentrické etiky a zastánci neantropocentrické etiky. Namísto toho Norton upřednostňuje rozlišování mezi takzvaným *silným* antropocentrismem a *slabým*, nebo také rozšířeným antropocentrismem. Zároveň dodává, že pouze ten druhý je schopen nepodněcovat rozmanitost instrumentálních hodnot, jež lidé mohou odvodit z přírodního světa, neboť zde existuje značný praktický rozdíl mezi těmito směry (Hicham 2008: 2–4).

Jak již bylo zmíněno, tak Nortonova etika se snaží o zpochybnění praktické relevance spekulací mezi antropocentristy a ne-antropocentristy, přičemž autor přichází se dvěma úzce propojenými argumenty. První z nich předkládá militantní složku environmentální etiky jako nově vznikající oblasti výzkumu. V tomto ohledu existují pouze dvě možné varianty: 1. environmentalisté se skrze environmentální etiku snaží zaměřit na tvorbu veřejných politik tím, že je podrobují relativně racionálním pravidlům, přičemž v takovém případě by jejich prozatímní neschopnost dosažení tohoto cíle měla vybízet k tomu, aby zvážili, v čem spočívá jejich způsob vyjadřování a řešení problémů, které jim bránily k úspěchu, a v neposlední řadě, aby přizpůsobili svou diskurzivní strategii realitě tvorby veřejných politik. Cílem tohoto argumentu je, aby teoretici environmentální etiky upustili od svých metafyzických hádek o statusu vnitřní hodnoty přírodních entit. Na čem skutečně záleží v souvislosti s životním prostředím, není zaujímání zásadových postojů, ba naopak vyvíjení racionálních prostředků pro rozhodování, aby se různí aktéři mohli dohodnout na tom, co by se mělo podnikat v boji proti ekologické krizi a vypracovat konkrétní politická opatření, jež napomůžou k řešení environmentálních otázek. Pro Nortonu jsou tudíž všechny spory mezi antropocentristy, ne-antropocentristy a hlubinnými i mělkými ekology malicherné, a právě o to škodlivější, neboť rozmělněnost postojů v environmentální etice potlačuje úsilí o koordinovanou či účelnou akci. Druhý argument poukazuje na to, že diskuse mezi antropocentristy a ne-antropocentristy je zbytečná, jelikož hlavním sporem obou přístupů je koncept „lidských zájmů“, na jehož základech celá tato diskuse stojí, přičemž autor koncept lidských zájmů považuje za vágně definovaný. Skutečnost, že uspokojování lidských zájmů nemusí mít nutně za následek nevratné poškození „předmětu touhy“ není dostatečně odůvodněná. Podle Nortona je potřeba rozlišovat mezi užitkem, jenž je uspokojen okamžitou spotřebou přírodních statků (surovin, zemědělských produktů) a užitkem, který implikuje zachování těchto předmětů, neboť prezervace je předpokladem k uspokojování lidských zájmů (Norton 1984: 135–145). To platí pro všechny prostředky, jenž planeta nabízí, bez nichž by nám byl zamezen veškerý přístup k jakémukoliv spotřebnímu zboží. Obecněji řečeno, příroda není ničím víc než zdrojem surovin, což ale neznamená, že by příroda nemohla mít pro člověka estetický, morální, duchovní nebo vědecký význam. Z těchto argumentů pramení

Nortonův koncept o rozlišování mezi „silným“ antropocentrismem a „slabým“ antropocentrismem. Ostatně jen slabý antropocentrismus nepodceňuje rozmanitost instrumentálních hodnot, z nichž mohou lidé čerpat z přírodního světa, neb nehomogenizují pluralitu zájmů. Podle Nortona praktický rozdíl mezi těmito přístupy je markantní. Vzhledem k tomu, že preference pocíťované lidmi nepodléhají žádné kontrole v rámci hodnotového systému silného antropocentrismu, tak nelze nikterak kritizovat postoj těch, pro něž příroda není ničím jiným než zásobárnou surovin, které je třeba těžít a dále zpracovávat. Naopak, pokud slabý antropocentrismus uznává, že pocíťované preference mohou, ale nemusí být racionální, v tom případě poskytuje rámec pro možné kritické přezkoumání hodnotového žebříčku společnosti, jenž potvrzuje vztah k přírodě založený na čistém vykořisťování. Norton však tuto myšlenku dále rozvádí a tvrdí, že pokud slabý antropocentrismus pracuje s preferencemi, jež nemusí být nutně racionální, tak příroda nabývá předurčovatelské funkce lidských hodnot (Hicham 2008: 5).

Tuto poslední hodnotu Norton považuje za takzvanou "transformativní hodnotu", která je schopná transformovat preference v souladu s vyššími ideály. Je pozoruhodné, že se nejedná ani o instrumentální, ani o neinstrumentální, respektive vnitřní hodnotu, ale spíše o hodnotu, kterou nelze redukovat na žádnou z těchto kategorií. Spíš, než být nucen přijmout tuto dichotomní klasifikaci, tak Norton navrhuje přijmout jejich základní pluralitu a umístit je do určitého druhu kontinua, od konzumních hodnot společnosti po hodnoty estetické, duchovní a další hodnoty. Za takových okolností bude úkolem ochránců životního prostředí při vstupu do politické arény bránit a respektovat v nejvyšší možné míře všechny výše uvedené zásady, a zároveň se snažit definovat politiku životního prostředí tak, aby integrovala co nejúplnější a nejharmoničtější škálu přírodních hodnot (Hicham 2008: 5–6).

Norton se ve svých publikacích aktivně zabývá i konceptem udržitelnosti. V souladu s hlavními teoretiky udržitelnosti se autor domnívá, že problém morálně přijatelných podmínek pro udržitelný rozvoj je třeba zvážit v rámci teorie mezigenerační spravedlnosti. Naše závazky vůči budoucím generacím lze zdůvodnit třemi různými způsoby (Norton 2003: 63). Prvním je problém vzdálenosti s čímž se pojí otázka: Jak daleko do budoucnosti by měly sahat naše morální závazky vůči budoucím generacím?

Dále je nutné rozhodnout se, zda je možné vynutit nějakou teorii hodnot, která dokáže určit, co je spravedlivé pro současné i budoucí generace nebo se máme odkazovat na argument nevědomosti, přičemž je pak otázkou, kdo bude v budoucnu žít a co bude pro život potřebovat. Vzhledem k tomu, že jednotlivci v budoucnu nebudou moci vyjádřit své obavy a zájmy dnes, a protože se zdráháme jim vnutit jakoukoliv konkrétní verzi toho co je „dobré“, tak je obtížné dokonce začít vyhodnocovat politiky, které by je mohly ovlivnit. V neposlední řadě by bylo potřebné zjistit, které z našich současných činností mají skutečné morální důsledky pro budoucnost (Hicham 2008: 6).

Norton se domnívá, že v současnosti se objevují dva hlavní modely udržitelnosti. Někteří teoretici udržitelnosti tvrdí, že to, co dlužíme budoucím generacím není nic jiného než příležitost těžit z určitého počtu statků, jejichž počet by se z generace na generaci neměl snižovat. V tomto ohledu cíl udržitelnosti v žádném případě nevyžaduje, abychom ponechali jakýkoliv konkrétní zdroj nedotčený, ale spíše abychom se snažili o udržení zásob kapitálu ve formě bohatství investic, výrobních kapacit a technologické odbornosti. To, co by se mělo předávat z jedné generace na další, je stejná úroveň možností a stejný rozsah spravedlivých příležitostí (Hicham 2008: 6–7). Vzhledem k tomu, že je takřka nemožné omezit nebo kontrolovat způsob využívání životního prostředí, což odpovídá tomu, co dnešní lidé považují za dobré pro sebe samé, a protože za určitých okolností ubývající zdroje, respektive zhoršující se kvalita životního prostředí, mohou být výsledkem zcela racionálního využívání zdrojů předchozími generacemi, pak je každá následující generace povinna zajistit, aby rozsah životních příležitostí, které mají její potomci k dispozici, nebyl o nic méně uspokojivý než ten, který si užívali sami. Z toho vyplývá, že každá generace uznává, že je morálně zavázaná kompenzovat vyčerpané zdroje nebo zhoršené životní prostředí rozvojem ekvivalentního výrobního potenciálu (Hicham 2008: 7).

Jiní teoretici udržitelnosti doporučují odlišný přístup. Místo porovnávání jednotlivých forem blahobytu by se měl sestavit seznam statků, které je třeba chránit ve prospěch budoucích generací. Již zmíněnými statky se míní jakékoliv aspekty přírodního světa, které jsou fyzicky popsatelné. Obecně se tedy jedná o celkové zachování biologické rozmanitosti. To vychází z předpokladu, že je nepřijatelné uvažovat o tom, že námi využívané zdroje jsou zcela zastupitelné, přičemž vyčerpání

těchto statků by mělo být považováno za zhoršení kvality životního prostředí a podvod na budoucích generacích. (Hicham 2008: 7).

3. 2. Ekocentrická etika

Ne-antropocentristé argumentují ve prospěch podpory přirozené přírody, spíše než ve prospěch instrumentální užitné hodnoty pro lidské pokolení. Pro některé autory se tento postoj nese v duchu respektování živočišných druhů a ekosystémů pro jejich vlastní dobro. Perspektiva ekocentrismu se soustředí na zájmy všech druhů a přírodních rysů ekosystémů Země, s čímž se pojí i odmítavý postoj k nadřazování jednotlivých druhů nad ostatními. Mnoho podpůrných pramenů pro tento přístup vyvěrá z ekologických věd a jejich studia mezidruhových vztahů, přírodních procesů a biologických organismů (Brenan 2002; Moulton nedatováno).

Ekocentristé se zaměřují na vnitřní hodnotu všech těchto entit, jež mají hodnotu samy o sobě, přičemž vzájemně uznávají jejich instrumentální hodnotu jako součást přirozeného procesu. Ekosystémy jsou tudíž nejdůležitějším zdrojem hodnoty, jak už to vyplývá ze samotného významu slova ekocentrismus, což je v naprostém protikladu k antropocentrickému přístupu, jenž přikládá lidským touhám spolu s lidskými potřebami větší význam než ostatním přírodním entitám (Moulton nedatováno).

3.2.1. Aldo Leopold jeho přínos k environmentální etice

Aldo Leopold je jedním z nejvýznamnějších autorů environmentálního hnutí, neboť je mnohými nazýván zakladatelem ekocentrického přístupu. Mezi jeho významná díla patří *A Sand Country Almanac* nebo *Land ethic*. Aldo Leopold se ve svém díle *A Sand Country* z části zaměřuje na lidskou zkušenost s estetikou přírody, jelikož každého motivuje právě jiný požitek z ní, tudíž každého zkušenost je odlišná. Leopold přichází s pěti různými důvody, proč lidé chodí do přírody za potěšením a spolu s tím se zaměřuje i na to, jak tyto různé motivace ovlivňují krajinu. Prvním důvodem je nabytí „trofeje“ čili lov jelenů, kachen či samotný rybolov, které mohou mít podle autora negativní dopad na daný ekosystém v krajině (Leopold 1949: 172). Druhým důvodem je vyhledávání samoty a pocitu splynutí s přírodou, s čímž se váže i třetí důvod, který je spojen se změnou scenérie ve spojení s vycházkou na čerstvém vzduchu. Nicméně poslední dvě „potěšení“, jenž lze získat z kontaktu s přírodou jsou mnohem důmyslnější.

Leopoldův čtvrtý druh potěšení spočívá ve studiu přírody, respektive ve vnímání přírodních procesů, jimiž země a živé bytosti dosáhly svých charakteristických forem skrze evoluci (Leopold 1949: 172–173). Jinými slovy, pozorovat přírodu a učit se o ní je samo o sobě potěšením. Posledním potěšením je podle autora hospodaření s přírodou takovým způsobem, abychom předešli její následné devastaci (Leopold 1949: 175). Aldo Leopold chtěl touto analýzou motivů naznačit, že těchto pět přístupů lze považovat jako kroky vedoucí k prohloubení vztahu k přírodě. Tato analýza je jakousi formou apelu na změnu přístupu k životnímu prostředí.

Výše zmíněná analýza navazuje na autorovo vnímání zemské etiky. Etika v obecném slova smyslu rámuje chování všech členů společnosti či komunit a vybízí nás k tomu, abychom se k sobě chovali s patřičným respektem ku vzájemnému prospěchu všech. Naopak zemská etika rozšiřuje definici „komunity“ tak, aby zahrnovala nejen člověka, ale také všechny ostatní části Země čili půdu, vodu, rostliny a živočichy, neb to je to, co Aldo Leopold nazývá „zemí“ (Flannery 1998: 149). V Leopoldově vizi o zemské etice se vztahy mezi lidmi a půdou prolínají, neboť péče o lidstvo nelze oddělit od péče o zemi. Aldo Leopold ve svém díle tvrdí, že nemáme etiku, jež by určovala vztah mezi zemí a člověkem. Protože pokud není určeno, jak by se člověk měl k zemi chovat a jaké by měl mít vůči ní mravní zásady, pak se k ní může chovat, jak se mu zlíbí. Leopold se domnívá, že to je ekologická nutnost a evoluční možnost, neboť člověk by se tím podle něj stal součástí přírody, zatímco nyní je jejím dobyvatelem. Pokud se tedy stane člověk její součástí, tak bude muset dodržovat určité vzorce chování vůči ostatním částem přírody a respektovat její fungování jako celku (Flannery 1998: 149).

Dobyvatelská pozice je podle něj sebezničující, protože člověk je na přírodě závislý, a pokud ji svým chováním ničí, tak ničí současně i sám sebe. Z této výchozí role však není schopen rozpoznat, jak příroda přesně funguje a porozumět tomu, které kroky mají fatální následky. Přírodní procesy lze pochopit právě jen tehdy, bude-li člověk její součástí. Proto je zemská etika podle něj nejlepší možnou strategií (Flannery 1998: 150).

3.2.2. Arne Naess a hlubinná ekologie

Arne Naess je dalším významným autorem, který přispěl svým dílem s názvem *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology movement* k hlubšímu porozumění základních principů ekocentrismu, jakožto přístupu environmentální etiky a environmentální politické filozofie, přičemž Naessova hlubinná ekologie vzniká jako reakce na selhání moderny v západních civilizacích (Binka 2007: 7).

Naes ve svém díle přichází se dvěma typy environmentálních přístupů: 1. *shallow ecology movement* (mělká ekologie); 2. *deep ecology movement* (hluboká ekologie), jimž se autor dále v této stati věnuje velmi podrobně (Naess 2005: 1). Podle Naesse se mělká ekologie zabývá bojem proti stupňujícímu se znečištění spolu s dramatickým úbytkem přírodních zdrojů. Hlavním cílem mělké ekologie není nic jiného než prosperita lidí žijících ve vysoce vyspělých zemích. Právým opakem je pak hluboká neboli hlubinná ekologie. A jak už napovídá samotný název, klade si hlubinná ekologie hlubší zájmy dotýkajících se principů diverzity, komplexnosti, autonomie, decentralizace, symbiózy, rovnostářství a beztrždnosti (Naes 2005: 1). Kromě těchto zmíněných atributů jde hlubinné ekologii i o dobro lidí v rozvojových zemích či dlouhodobou budoucnost, z níž bude prosperovat jak fauna, tak i flóra, čímž potvrzuje jejich právo na život nebo na rozkvět v případě flóry. Naess ve svém díle rovněž rozpoznává praktickou nutnost sklizně, zabíjení fauny a flóry, pokud jde o zachování lidského života, ale stále se spíše držel toho, čemu říká „biosférický egalitarismus“. Tento koncept hájí rovná práva všech druhů žít svým vlastním způsobem života (Attfield 2018: 7; Naess 2005: 1–2). Pokud se pozorně zamyslíme nad obsahem těchto dvou odlišných tvrzení – uznání praktické nutnosti sklizně a konceptem biosférického egalitarismu, tak je více než zřejmé, že tato dvě tvrzení si vzájemně odporují. V tomto znění byla Naessova logika terčem jeho oponentů, neboť kvůli vlastní rozporuplnosti postrádá smysl.

Naessova obhajoba hlubinného ekologického hnutí zahrnuje podporu široké škály postojů, včetně například biologické rozmanitosti. Právě její udržování považoval za obohacující, neboť ústřední hodnotou v jeho díle je Seberealizace čili naplnění potenciálu organismů všeho druhu (Attfield 2018: 8). V této souvislosti je nutné zmínit,

že tento typ seberealizace nespočívá v seberealizaci vlastního já, protože pokud se máme zapříčinit o biologickou rozmanitost a ochranu všeho živého, tak nemůžeme upřednostňovat své sobecké zájmy. Seberealizace v Naessově pojetí je podmíněná naprostou seberealizací všech (Attfield 2018: 8).

Ačkoliv má Naessův přístup co nabídnout, tak jeho smýšlení o hlubinné ekologii s sebou nese i několik kontroverzí. Jedná se například o Naessův koncept vnímání osobní identity. Podle Naesse totiž není naše pravé já omezeno pouze na fyzické tělo, protože jsme součástí něčeho vyššího, jsme součástí ekosystému celé Země čili naše tělo spolu s vědomím je součástí celé přírodní sféry. Jedná se tedy o naše rozšířené Já, jenž jsme povinni chránit. Zde je nutno podotknout, že jeho dílo velmi výrazně ovlivnilo učení Mahátma Gándhího (Attfield 2018: 8; Binka 2007: 7). Nicméně několik kritiků jeho díla si klade otázku, jestli s tímto konceptem sebeidentifikace nezašel Naess příliš daleko. Kritici argumentují tím, že mnoho lidí zjišťuje, že přírodu je nutno bránit a chránit i přesto, že se s výše zmíněným přístupem neztotožňují, jelikož existuje spousta dalších motivací, proč dbát na blaho naší planety a všeho živého. Mezi takové motivace bezpochyby patří respekt, obdiv nebo zkrátka touha zanechat přírodní krásy i pro nadcházející generace. Na druhou stranu autoři, jenž kladou důraz na nutnost omezení svého vlastního já nemohou dlouhodobě přesvědčit ostatní obyvatele naší planety, aby změnilí svůj životní styl. Naess usiluje skrze Seberealizaci a vnímání našeho Já o změnu v nazírání na svět, nikoliv o změnu etiky. Usiluje o novou, nedualistickou, reálnou ontologii. Jinými slovy, odmítá tradiční představu člověka v přírodě, představu individuálního, materiálně vymezeného Já. Koncept tohoto širokého Já, jenž se rozvíjí od sociálního Já směrem k ekologickému Já až na pomezí metafyzického Já. Proto také operuje s myšlenkou biosférického rovnostářství, což plyne z naší závislosti na hlubokém uspokojení, jež čerpáme z jednoty s ostatními životními formami (Binka 2007: 7).

Přínos Naessova díla spočívá právě v jeho odmítavém postoji vůči dualismu, jenž stojí na základech antropocentrismu spolu s uznáním jednoty všeho živého i neživého, neboť to je tím hlavním důvodem, proč se od jiných ekologicky orientovaných autorů liší a zároveň se jedná i o příčinu toho, proč je tolik citovaný (Binka 2007: 7–8).

4. Metodologie

Jak už bylo několikrát zmíněno, tak Evropská unie je jedním z nejvýznamnějších aktérů, jež sehrává velmi významnou roli v boji proti klimatickým změnám. Avšak cílem této diplomové práce je zaměřit se na to, jaký z výše vymezených přístupů se ve veřejných politikách Evropské unie v oblasti životního prostředí promítá. Tedy jestli Evropská unie přistupuje k řešení environmentální krize spíše antropocentricky nebo ekocentricky.

Environmentální politiky Evropské unie jsou důležité i díky tomu, že se snaží jít ruku v ruce s konceptem udržitelnosti. Druhým cílem této diplomové práce proto bude snaha zhodnotit, jakým způsobem Evropská unie pracuje s konceptem udržitelnosti, respektive zdali dochází v rámci tvorby veřejných politik k naplnění všech tří rozměrů udržitelnosti – rozměru ekonomického, sociálního a v neposlední řadě rozměru environmentálního.

4. 1. Stanovení výzkumných kritérií

V předešlé kapitole byly nastíněny rozdíly mezi ekocentrismem a antropocentrismem, coby dvou dominantních přístupů v environmentální etice. V této podkapitole se zaměřím na jednotlivá výzkumná kritéria, jež můžeme oběma přístupům prisuzovat a zároveň jsou si ve své podstatě vzájemným protikladem. Mezi tato kritéria patří holismus vs. inkrementalismus, vnitřní hodnota vs. instrumentální hodnota a v neposlední řadě princip prezervace vs. princip konverzace.

Holismus jako přístup je znám už od dob Antického Řecka. Obecný princip holismu výstižně shrnul Aristoteles ve svém díle *Metafyzika*: „Celek je víc než součet jeho částí.“ Aristoteles viděl svět a každou bytost ve světě jako vzájemně propojené součásti teleologicky organizovaného celku. Celek má synergii generovanou vzájemnými interakcemi mezi složkami, což je více než pouhý součet částí (Aristoteles 2003). Holismus se postupem času stal interdisciplinárním přístupem. Začal se uplatňovat například v ekonomii, antropologii, sociologii a v neposlední řadě i v environmentální etice. Ekologický holismus představuje vyvrcholení názoru, že lidé mají určité povinnosti vůči zachování přírodního světa. Příroda samotná by měla být

zachována spíše pokud možno jako jednotný celek než formou zachovávání jejích konkrétních částí. Ekologický holismus tedy považuje celé ekosystémy a širší biosféru za morálně významné. Charakteristické pro tento přístup je tedy vnímání důležitosti a komplexnosti různorodých celků. V tomto pojetí tedy jednotlivci přicházejí o svůj význam, neboť jsou nevyhnutelně součástí celku – Země je jeden celek. Jeden rozmanitý ekosystém. (Spash, C. L. – Aldred, J 1998: 537–546).

Holistický přístup svou stopu zanechal i ve tvorbě veřejných politik. Vycházím z předpokladu, že tento přístup bude nejvíce viditelný ve strategických veřejně politických dokumentech Evropské unie. Holismus v rámci veřejných politik totiž nahlíží na veřejné problémy z makro perspektivy, což vede k obecnosti stanovování cílů a následných řešení. Protikladem holismu v pojetí veřejných politik je inkrementalismus, jenž můžeme přisuzovat antropocentrismu.

Inkrementalismus byl poprvé vyvinut v 50. letech 20. století americkým politologem Charlesem E. Lindblomem v reakci na tehdy převládající koncepci tvorby politiky jako procesu racionální volby vrcholící rozhodnutím maximalizujícím hodnotu. Inkrementalismus zdůrazňuje pluralitu aktérů zapojených do procesu tvorby politik a předpokládá, že tvůrci politik budou stavět na minulých politikách a zaměří se spíše na postupné než na komplexní změny. Inkrementalismus tedy klade důraz na zlepšení konkrétních problémů (Hayes, M. T. 2013). Velká změna je nicméně možná díky akumulaci postupných kroků vyplývajících z opakovaných cyklů vně politického procesu. Tato sériová povaha procesu tvorby politik představuje podle Lindbloma další výhodu inkrementalismu: umožňuje tvůrcům politik učit se prostřednictvím procesu pokusů a omylů a postupně se přibližovat k řešení prostřednictvím procesu postupných aproximací. Protože se Lindblom domníval, že většina politických problémů vykazuje konflikty ohledně cílů a nedostatečných informací, očekával, že odchylky od inkrementalismu budou vzácné (Hayes, M. T. 2013).

Pokud vztáhneme tuto inkrementalistickou logiku na problematiku tvorby veřejných politik v environmentálních politikách, tak se může jevit, jako ideální nástroj pro řešení environmentální krize. Činíme malé krůčky, jež nás dovedou k velkému cíli. Jenže problém pak může tkvět v tom, že Lindblomovo pojetí inkrementalismu počítá

s pluralitou zainteresovaných aktérů, což může finální podobu výsledné politiky negativně ovlivnit, a to například tak, že dojde ke snížení nároků, které byly původně zamýšleny, ať už v legislativě či ve strategickém plánování. Z tohoto důvodu inkrementalismus řadím pod antropocentristický přístup.

Dalšími kritérii, která můžeme připsat ekocentrismu a antropocentrismu je již zmiňovaná vnitřní hodnota spolu s instrumentální hodnotou. Vnitřní hodnota nebo také vlastní hodnota jsou pojmy vyjadřující hodnotu, kterou má entita sama o sobě, pro to, čím je. Protikladem je pak hodnota instrumentální, neboť instrumentální hodnotu má cokoliv, co můžeme považovat za prostředek k dosažení požadovaného cíle, jenž je často motivován vidinou nějakého zisku.

V environmentální etice dlouhodobě převládá názor, že ekosystémy mají vnitřní hodnotu, a proto není žádoucí přírodě připisovat jakoukoliv cenu, například na základě analýzy nákladů a přínosů (McCauley 2006). Koncept vnitřní hodnoty je odrazem perspektivy, dle níž má příroda hodnotu sama o sobě, nezávislou na lidském využití. Uvažování o vnitřní hodnotě nám otevírá dveře myšlenky, že příroda má hodnotu, i když přímo či nepřímo neprospívá lidem. S konceptem vnitřní hodnoty operují především ekocentristé. K tomuto pojmu se totiž váže i přesvědčení, a sice že tam, kde jde o vlastní hodnotu, jde zároveň o morální závazek implikující povinnost – skutečnost, že předměty, v našem případě organismy či ekosystémy, jsou dobré, tudíž je naší morální povinností dělat to, co je správné. Tento přístup západního filozofického myšlení čerpá z velké části z díla *Land ethic* Alda Leopolda, v němž proslul výrokem: „Věc je správná, když má tendenci zachovat integritu, stabilitu a krásu biotického společenství. Je to špatně, když to bývá jinak“. Leopold ve svém díle apeloval na rozšíření této etiky za antropocentrickou hodnotovou teorii, která dominovala západnímu myšlení od dob osvícenství (Spash, C. L. – Aldred, J 1998: 537–546).

Leopold a následující generace filozofů tvrdili, že nás jako lidi je třeba nalézt v kruhu vnitřní přirozené hodnoty, stejně jako veškerý život na Zemi. Uvědomujeme si, že tento kruh je plný antropocentrických hodnot pro lidi – život z definice nemůže existovat bez hodnot, které poskytují ekosystémy. Kruh je ale také plný ekocentrických

hodnot – hodnot, které existují bez vztahu k lidem (Kopnina, 2016, Rolston, 2012). Nejsme odděleni od přírody, ale jsme její součástí.

Instrumentální nebo také utilitární hodnota je dle mnoha autorů motivovaná „sobeckými“ potřebami jedinců. Pokud tuto logiku aplikujeme na environmentální etiku, tak potom je instrumentální hodnota přírody hodnotou, kterou mají například přírodní zdroje, jenž slouží jako prostředek k dosažení požadovaných cílů. Instrumentální hodnota je vždy odvozena od hodnoty něčeho jiného a je vždy něčím podmíněná (Norton 1995: 345; Sarkar 2005). Instrumentální hodnota je rovněž proměnlivá a mění se na základě změn potřebnosti cíle, a také na tom, zda jsou k dispozici alternativní, účinnější prostředky. Je nesporné, že ekosystémy a biologické druhy mají širokou škálu instrumentálních hodnot (např. kulturní hodnotu, rekreační hodnotu, léčivou hodnotu, duchovní hodnotu, transformační hodnotu, hodnotu přírodních zdrojů a hodnotu ekosystémových služeb). Co je sporné je, zda ekosystémy a druhy mají neinstrumentální hodnotu, hodnotu jako cíl nebo hodnotu samy o sobě, což už víme že mají dle rétoriky ekocentrických myslitelů (Norton 1995: 345; Sarkar 2005).

Mezi další kritéria, o nichž můžeme uvažovat v rovině antropocentrického a ekocentrického přístupu jsou dva principy, a sice *princip konzervace* vs. *princip prezervace*. Někteří autoři věří, že k přírodě by se mělo přistupovat metodou konzervace, což znamená, že životní prostředí a jeho zdroje by měly být využívány a spravovány lidmi ohleduplným způsobem. Tento princip můžeme zařadit mezi atributy antropocentrismu, neboť hodnota životního prostředí je vnímána optikou ekonomických prostředků čili ve smyslu zboží a služeb, které může životní prostředí lidem poskytnout. Princip konverzáce vyžaduje, aby byly zdroje životního prostředí využívány způsobem, který je *udržitelný* (Christianly 2021). Přírodní zdroje by měly být využívány způsobem, jenž naplní současné potřeby přírodních zdrojů, aniž by byly ohroženy strategické zdroje pro budoucí generace. Udržitelným využíváním životního prostředí nedojde k trvalému vyčerpání nebo dílčí devastace životního prostředí a přírodních zdrojů, čímž dojde k jejich zachování. Pokud lidé nebudou hospodařit s přírodními zdroji v souladu s konceptem udržitelnosti, metoda konverzáce selže (Christianly 2021).

Na druhé straně argumentu, jak efektivně hospodařit se životním prostředím, stojí zastánci principu prezervace, přičemž tento způsob je mnohem striktnější než princip konzervace. Pro zachování životního prostředí včetně přírodních zdrojů, by nemělo docházet k jejich konzumaci lidmi, čímž by došlo k zachování jejich původní podoby. Z toho vyplývá, že lidé mohou mít přístup k přírodě, ale měli by ji využívat pouze pro její přírodní krásu a inspiraci (Christianlly 2021). Zastánci principu prezervace tvrdí, že hodnota přírody netkví v jejím instrumentálním užitku, ale v tom, že půda má vnitřní hodnotu čili je cenná sama o sobě jednoduše tím, že existuje. Nicméně globální společnost se bez přírodních zdrojů neobejde, tudíž mělo by docházet k tzv. *řízenému využívání zdrojů*, což není nic jiného než čerpat zdroje v udržitelných mezích. Ideálem by byla samozřejmě úplná ochrana životního prostředí před zásahem lidí (Christianlly 2021).

Do analytické části vstupuji s předpokladem, že vnitřní a instrumentální hodnota se projeví v obsahu jak v legislativních, tak i ve strategických dokumentech Evropské unie. Stejná logika se dá uplatnit i na princip konzervace a prezervace. Tento předpoklad vyplývá z mého přesvědčení, že zejména cíle strategických dokumentů jsou formulovány velmi obecně, protože než vzniknou příslušná legislativní opatření, jež reflektují poselství samotných strategií, tak jejich vzniku předcházejí dlouhé měsíce dialogů včetně diskusí se zájmovými a lobbistickými skupinami. Tato dlouhá multilaterální jednání následně ovlivňují obsah legislativních dokumentů. Z těchto důvodů bude mnohem snazší identifikovat výše definovaná kritéria antropocentrismu či ekocentrismu. V této souvislosti je důležité zmínit i to, že oba tyto principy do určité míry přejímají koncept udržitelnosti. Koncept udržitelnosti, respektive 3 již zmíněné rozměry udržitelnosti – ekonomický rozměr, sociální rozměr a environmentální rozměr – budou sledovány v obsahu veřejně politických dokumentů Evropské unie.

4. 2. Metodologie a sběr dat

Na analytickou část budu aplikovat metodu obsahové analýzy, konkrétně tedy sémiotickou obsahovou analýzu. A to vzhledem k tomu, že předmětem mé analýzy jsou veřejně politické dokumenty Evropské unie, v jejichž obsahu a formulaci se budu snažit odhalit jednotlivé prvky, které budou korespondovat s výše uvedenými výzkumnými

kritérii. Mezi primární data, na nichž bude stavěna tato obsahová analýza patří již několikrát zmíněné veřejně politické dokumenty Evropské unie, konkrétně tedy legislativní a strategické dokumenty. Kategorie legislativních dokumentů Evropské unie, jež budou podrobeny analýze obsahují například nařízení, směrnice, rozhodnutí včetně prováděcích aktů. Do kategorie strategických dokumentů EU, které budou rovněž podrobeny analýze, patří strategie, akční plány či programy. Tato data budou primárně čerpat z oficiálního věstníku Úřadu pro publikace Evropské unie – EUR-lex nebo z oficiálních webových stránek příslušných orgánů Evropské unie. Tyto internetové zdroje poskytují data ve velmi přehledné podobě a zároveň jsou zde k dispozici plná znění veškerých právních předpisů či strategií. Jako sekundární zdroje pro účely této práce poslouží například média, internetové zdroje nebo odborná literatura vztahující se k řešené problematice. Vzhledem k tomu, že Evropská unie je transparentní ve smyslu zveřejňování veřejně politických dokumentů směrem k široké veřejnosti, tak potřebná data byla dohledatelná, tudíž bylo možné pracovat s datovým korpusem výše zmíněných veřejně politických dokumentů.

Analytická část je pomyslně rozdělena na dva segmenty. V prvním segmentu podrobím analýze akční programy pro životní prostředí Evropské unie (EAP). První akční program pro životní prostředí byl publikován v roce 1972 a na jeho základech postupem času vznikaly následující akční programy pro životní prostředí – dnes je v účinnosti již 8. EAP. Proč jsou ale akční programy pro životní prostředí tak významné? Jedná se totiž o typ strategických dokumentů, které slouží jako tzv. *road map* v adresování environmentálních problémů na něž následně navazovala příslušná legislativa – ve starších verzích EAP byly návrhy legislativních opatření zakomponovány rovnou do jejich obsahu. Vzhledem k jejich historickému významu se z jejich publikování stala již tradice. Tudíž předpokládám, že analýza obsahu akčních programů pro životní prostředí nejlépe poslouží k naplnění cílů této práce.

Agenda Evropské unie v oblasti životního prostředí je dnes rozsáhlým sektorem vzhledem k tomu, že se jedná o průřezovou politiku napříč ostatními sektory. Proto se ve druhém segmentu analytické části budu zabývat dvěma oblastmi, mezi něž patří: 1. oblast ochrany biologické rozmanitosti; 2. sektor dopravy. Oblast ochrany biologické

rozmanitosti byla vybrána proto, protože se jedná o tzv. tradiční oblast v rámci environmentálních politik EU. Předpokládá se, že v této oblasti bylo dosaženo pomyslného vrcholu, tudíž tyto politiky budou nejvíce ekocentrické. Sektor dopravy byl vybrán kvůli tomu, že se jedná o jeden z největších sektorů EU a zároveň i o sektor, ve kterém dochází k významnému znečištění životního prostředí každým dnem. V tomto segmentu budou analyzovány pouze aktuální strategické veřejně politické dokumenty včetně klíčových legislativních veřejně politických dokumentů.

V případech, v nichž nedošlo k rozpoznání žádných výše zmíněných kritérií, jež by přispěla ke zhodnocení, zdali jsou veřejné politiky Evropské unie antropocentrické nebo ekocentrické a zdali korespondují s atributy udržitelnosti, došlo pouze k deskripci daných veřejně politických dokumentů, tudíž byla kritéria ponechána bez komentáře. Naopak tam, kde byla kritéria zřetelně rozpoznána, došlo k podrobné analýze jejich obsahu. Jestliže legislativní či strategické veřejně politické dokumenty svým obsahem odpovídaly nejméně jednomu z výše popsaných atributů obou přístupů, a sice antropocentrismu nebo ekocentrismu, došlo k naplnění stanovených kritérií a tyto veřejně politické dokumenty byly klasifikovány, jako ty, na nichž bylo dokázáno to, jestli ve tvorbě veřejných politik v oblasti životního prostředí Evropské unie dominuje antropocentrický nebo ekocentrický přístup a jestli jdou tyto veřejné politiky ruku v ruce s konceptem udržitelnosti. Analýze budou podléhat vybrané pasáže, cíle či opatření a na základě jejich interpretace se pokusím určit, zdali se v nich promítla kritéria antropocentrického nebo egocentrického přístupu, přičemž tento postup mi dopomůže k naplnění stanovených cílů v této diplomové diplomové práci.

5. Environmentální politiky Evropské unie: analýza veřejně politických dokumentů

Environmentální politika Evropské unie se v posledních několika dekádách vyvíjela pozoruhodným způsobem. V průběhu let vznikala hustá síť legislativy, která zasahovala do všech sektorů veřejných politik s cílem ochránit životní prostředí. Takovýto vývoj se dal jen stěží očekávat vzhledem k právním a institucionálním podmínkám, jež existovaly na konci 60. let minulého století.

Jak už bylo na samém úvodu práce zmíněno, tak prvopočátkem environmentálních politik v rámci Evropské integrace byl Pařížský summit (1972), na němž političtí reprezentanti států přijali deklaraci o environmentální a spotřebitelské politice. Na základě tohoto prohlášení pak následně Evropská komise nechala vypracovat vůbec první akční program na ochranu životního prostředí. Za tímto účelem byla sestavena speciální pracovní skupina odborníků, z níž se postupem času stalo dnešní *Generální ředitelství pro životní prostředí*. Nicméně, než byl přijat Jednotný evropský akt (1987), díky němuž se environmentální politiky staly sektorovou politikou se společným právním základem, tak veškerá environmentální legislativa lemovala legislativu v souvislosti s budováním jednotného evropského trhu. Dalšími významnými milníky pro environmentální politiky v rámci EU přišly až s Amsterodamskou smlouvou (1999), jež zavádí povinnost začlenit principy ochrany životního prostředí i do jiných sektorů. Najednou se tak environmentální politika stala politikou „*průřezovou*“, a to především v souladu s konceptem udržitelného rozvoje. V rámci Lisabonské novelizace byly v oblasti environmentální politiky učiněny spíše minoritní úpravy, avšak „*boj proti klimatickým změnám*“ se stal jedním z cílů Evropské unie. Dnes jsou ovšem environmentální politiky centrem tvorby politik Evropské unie, neboť Zelená dohoda pro Evropu má být tou hlavní hnací silou k trvale udržitelnému rozvoji.

Evropská unie je mnohými považována za světového lídra v oblasti environmentální politiky právě díky Zelené dohodě pro Evropu, neboť Evropská unie

sama sobě a svým členským státům nastavila velmi ambiciózní cíle. Jedním z nich je dosáhnout do roku 2050 klimatické neutrality. Samotné dosažení tohoto cíle si žádá výraznou transformaci hospodářství, jenž bude spravedlivé, efektivní a sociálně vyvážené. Všechny tyto kroky vypovídají i o tom, že značnou transformací prošla legislativa v rámci environmentálních politik, neboť z reaktivních politik se v průběhu let staly politiky proaktivní, jejichž cílem je právě předcházet příčinám klimatické změny. Zelená dohoda je nepochybně strategií, jež má vznik dílčí proaktivní legislativy jednoznačně podpořit.

Cílem této kapitoly a celé analytické části bude zaměřit se na veřejně politické dokumenty, konkrétně tedy na legislativní veřejně politické dokumenty spolu s aktuálními strategickými veřejně politickými dokumenty z vybraných sektorů či oblastí. Analyzovány budou i Akční programy pro životní prostředí EU (EAP). Mezi vybrané sektory patří sektor dopravy a oblast ochrany přírody a biologické rozmanitosti. Mým úkolem bude ve výše uvedených veřejně politických dokumentech v rámci stanovených sektorů najít prvky antropocentrismu nebo ekocentrismu dle výše vymezených kritérií.

5.1. Analýza akčních programů pro životní prostředí Evropské unie

První akční program pro životní prostředí pokrýval období od roku 1972 až do roku 1977. Evropská komise předpokládala, že spolu úzce souvisejí rozvoj, blaho obyvatelstva a životní prostředí. Tento předpoklad byl do určité míry ovlivněn závěry Stockholmské konference, jejíž výsledkem bylo přijetí Stockholmské deklarace, jež adresuje postavení člověka ve vztahu k přírodě (Moldan 2018). Hlavními cíli prvního Akčního programu pro životní prostředí EU byly: 1. prevence a snižování degradace životního prostředí; 2. udržování ekologické rovnováhy; 3. racionální využívání neobnovitelných přírodních zdrojů; 4. zahrnutí složky „životní prostředí“ do rozhodování o realizaci jakékoli lidské činnosti; 5. rozšiřování povědomí veřejnosti o environmentálních problémech. Takto stanovené cíle 1. EAP už v roce 1973 splňovaly všechny tři rozměry udržitelnosti s dominancí environmentálního rozměru. Ačkoliv se v průběhu 70. a na počátku 80. let podařilo dosáhnout některých dílčích úspěchů v

podobě snižování emisí vypouštěných do životního prostředí, tak prozatím nebyly řešeny širší souvislosti dopadu ekonomických aktivit člověka na tvorbu a ochranu životního prostředí. Navíc došlo k celkovému zanedbání otázky prevence vůči zmíněným negativním dopadům, což se však dá ospravedlnit tím, že v té době ještě nebyly plně kodifikovány *principy environmentální politiky EU* (Lacina 2003: 63; Halmaghi 2016: 87–88).

I přesto, že určitou část 1. EAP se dařilo realizovat, tak se významná část aktérů podnikatelského sektoru – především z oblasti průmyslu – stavěla proti hlubšímu rozpracování problematiky. Jenže v roce 1974 a v roce 1978 otřásly světovou ekonomikou tzv. ropné šoky. Evropská ekonomika byla v této souvislosti nucena zintenzivnit těžbu hnědého a černého uhlí (Lacina 2003: 63). Z tohoto kontextu tedy vyplývá, že environmentální politiky Evropské unie byly v podstatě ještě v plenkách, což je patrné v *reaktivním* charakteru veřejných politik na určité problémy – na to navazuje i inkrementalistický přístup. Zároveň ropné šoky byly názornou ukázkou toho, že člověk a globální ekonomika se tehdy nedokázala obejít bez neobnovitelných přírodních zdrojů – což můžeme považovat za znak instrumentálního pojetí přírody. Z těchto důvodů považuji 1. EAP za dokument, v němž dominuje antropocentrický přístup.

Na 1. EAP následně navázal druhý Akční program pro životní prostředí na období mezi lety 1977-1981, čímž byla definitivně zahájena tradice pravidelného publikování těchto strategických dokumentů (Lacina 2003: 63). 2. EAP navazuje na téma ochrany kvality ovzduší, objevuje se zde i téma ochrany vodních zdrojů a hospodaření s nimi. V popředí 80. let však stála otázka kyselých dešťů, jež způsobují emise síry vznikající během spalování fosilních paliv – uhlí. Třetí akční program pro životní prostředí pro období 1982-1986 navázal na 2. EAP a jeho hlavním zájmem byl vnitřní trh, respektive to, jak byl trh ovlivňován environmentálními politikami prostřednictvím analýzy rizik a přínosů, které z nich vyplývají (Halmaghi 2016: 88). V rámci tohoto programu byla vypracována *Strategie ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů*. Mezi cíle 3. EAP patřilo: 1. efektivní využívání neobnovitelných a obnovitelných přírodních zdrojů; 2. implementace integrovaných technologií na ochranu životního prostředí; 3. snižování emisí; 4. rozvoj kvalitativních faktorů politik

životního prostředí; 5. zavedení environmentálního řízení rizik pro sektor průmyslu. Toto opatření bylo zavedeno v důsledku již zmiňovaných hospodářských krizí, neboť během nich mělo Evropské hospodářské společenství problém s implementací cílů EAP (Council of the European Communities 1983; Lacina 2003: 64; Halmaghi 2016: 88).

V období 1986-1992 byl realizován 4. EAP. Jeho obsah se soustředil zejména na harmonizaci vnitřního trhu s cíli ochrany životního prostředí, jež byly vymezeny v Jednotném evropském aktu. Hlavním záměrem Jednotného evropského aktu bylo to, aby do konce roku 1992 byly odstraněny všechny překážky pro vznik Evropského jednotného trhu, což vedlo k paradigmatické změně spočívající v přechodu od orientace na trh směrem k orientaci na principy udržitelného rozvoje. A jak už bylo několikrát uvedeno v předchozích kapitolách – díky Jednotnému evropskému aktu se staly environmentální politiky v rámci EU plnohodnotným sektorem (European Commission 1987; Lacina 2003: 64; Halmaghi 2016: 88).

2. EAP, jak již bylo zmíněno, volně navázal na 1. EAP. Ve 2. EAP byla adresována problematika kvality a dostupnosti vodních zdrojů spolu s otázkou kyselých dešťů – obě tato témata s sebou přinesla robustní balíček legislativních opatření. Jedním z opatření, které bylo aplikováno postupně a mělo velký význam na snížení dopadů kyselých dešťů na rozmanité ekosystémy v rámci Evropy, bylo například tzv. „odsířování“ továren. Na tomto příkladu lze vyzorovat to, že zasahuje do všech tří rozměrů udržitelnosti, z nichž převládá rozměr environmentální, v rámci prevence vzniku emisí oxidu siřičitého, jakožto hlavní složky kyselých dešťů. V tomto případě bych výsledky, jež vzešly z obsahu 2. EAP označila za ekocentrické, neboť jsou zde splněna hned dvě kritéria – holistický přístup a kladení důrazu na vnitřní hodnotu ekosystémů postižených kyselými dešti. Zatímco obsah 3. EAP a 4. EAP se primárně zabývají otázkami efektivního využívání neobnovitelných a obnovitelných zdrojů, harmonizací trhu včetně neblahých účinků průmyslové výroby na životní prostředí. Za pozitivní můžeme považovat to, že si Evropské hospodářské společenství začalo uvědomovat to, že přírodní zdroje mají své limity. Nicméně dle mého nic jako efektivní využívání například již zmíněných neobnovitelných zdrojů *neexistuje* čili za slovem efektivita se neschovává nic jiného než vnímání přírodních zdrojů jako instrumentální hodnoty pro společnost. Tuto argumentaci můžeme rovněž aplikovat i na téma

harmonizace trhu. Ačkoliv harmonizace trhu měla jít ruku v ruce s cíli ochrany životního prostředí, tak valná většina opatření se vztahovala především na ekonomický sektor a na spotřebitelské produkty. V této souvislosti mohu opět konstatovat, že tato témata zohledňují principy udržitelného růstu. 3. EAP vzhledem k vymezeným cílům považují za antropocentrický – ve stanovených cílech jsou patrné prvky instrumentální hodnoty, a sice v tom, jak nakládat s přírodními zdroji včetně inkrementalismu, jenž je viditelný v bodech 2–5. Naopak 4. EAP, ačkoliv dominantním tématem je trh, nabízí opatření vztahující se na celý ekonomický sektor, což znamená, že tato opatření budou muset implementovat všichni zainteresovaní aktéři včetně členských států, přičemž slibované výsledky budou mít i dopad na životní prostředí jako na celek. Z tohoto důvodu bych 4. EAP označila za dokument, v němž se projevuje spíše ekocentrický přístup.

Zlom ve strategickém plánování přišel s 5. akčním programem pro životní prostředí, který byl zveřejněn několik měsíců před summitem Země v Riu a jeho obsah byl připravován souběžně s hlavními dohodami z Ria tak, aby sdílel většinu jejich strategických cílů a zásad. Zatímco obsah předchozích programů měl tendenci být pouhým výčtem navrhovaných právních předpisů, jež reagovaly na hlavní stanovené cíle, tak revolučním prvkem 5. EAP bylo to, že se jeho tvůrci snažili hledět více do budoucnosti a snažili se lépe předvídat možné scénáře negativních dopadů na veškerý život na Zemi, pokud nebudeme jednat v souladu s konceptem udržitelnosti (Connelly 2012: 202–203; European Commission 1993). V této souvislosti se tehdejší Evropské hospodářské společenství rozhodlo o vytvoření nových mechanismů, jež budou řadu aktérů motivovat – zde můžeme zařadit například tržně orientované nástroje. Cílem bylo například finančně odměnit ty aktéry, jenž měli snahu inovovat své podnikání, a naopak finančně potrestat ty, kteří se přizpůsobit novým environmentálním výzvám nechtěli. S 5. EAP se objevilo i téma integrace problematiky životního prostředí do dílčích sektorů, čímž se environmentální politika stala politikou průřezovou. Tento počín měl vést k tomu, aby došlo k efektivnějšímu naplňování environmentálních cílů v souladu s udržitelností (Connelly 2012: 202–203; European Commission 1993).

I když byl 5. EAP nosičem nejvýznamnějšího závazku pro dnešní Evropskou unii, a sice vytvářet aktivity, jež půjdou cestou udržitelného rozvoje, tak to samozřejmě

vyvolává otázku, jestli takové rozhodnutí není odrazem slabosti tehdejšího EHS. Otázkou je proč někdejší lídři nezvolili radikálnější přístup a proč vlastně EHS adoptovalo koncept udržitelnosti (Connelly 2012: 202–203; Europa 2005). Odpověď je v celku jednoduchá, a sice kvůli kontextu, v němž se vyvíjely environmentální politiky dnešní EU, jež měly dominantně inkrementální charakter. I nyní návrhy politik, které jsou v souladu se strategií environmentálního „řízení kvality“, mají větší šanci než radikálnější politiky. Jak poznamenává Susan Baker: „koncept udržitelného rozvoje byl Unií (a jejími členskými státy) interpretován tak, aby se vešel do hranic manažerských a nikoli radikálních politických řešení“ (Baker, 1997: 102; Baker, 2007).

Ačkoliv díky 5. EAP se koncept udržitelnosti stal pomyslným vodítkem, jak čelit výzvam environmentální krize, tak v podstatě sama definice udržitelnosti počítá s dílčím využíváním přírodních zdrojů – jinak to prozatím ani nejde – ale v rámci určitých mezí. Tudíž sama definice udržitelnosti v sobě ukrývá antropocentrické vnímání přírody skrze její instrumentální hodnotu pro člověka. Z výše uvedených důvodů vyplývá, že obsah 5. EAP má spíše antropocentrický nádech nežli ekocentrický, nehledě na to, že z holistického hlediska by se udržitelnost měla odrazit ve všech sektorech veřejných politik Evropské unie.

Šestý akční program pro životní prostředí měl jít ještě dál než jeho předchůdci ve smyslu přijetí strategičtějšího přístupu. Na druhou stranu je však také obecnější než jeho předchůdci a nápadně postrádá konkrétní cíle. Významným tématem je spolupráce s podniky a spotřebiteli na dosažení ekologičtějších forem výroby a spotřeby (Connelly 2012: 203; European Parliament – Council of the European union 2002). Pozoruhodným rysem je, že zahrnuje ideály ekologické modernizace. Ústředním cílem je oddělení ekonomického růstu od poškozování životního prostředí čili zajistit, aby spotřeba obnovitelných a neobnovitelných zdrojů nepřekročila únosnost kapacit životního prostředí, zlepšení účinnosti zdrojů, dematerializace hospodářství a předcházení vzniku odpadů. Stejně jako u předchůdce 6. EAP je z obsahu patrné odhodlání EU rozšířit škálu používaných politických nástrojů. Často hovoří o prosazování, povzbuzování a podpoře činnosti na straně podniků. V této ambici je EU pevně v souladu s udržitelným rozvojem v politikách životního prostředí. Někteří komentátoři však tvrdí, že 6. EAP má tendenci být silnější v rétorice než ve své podstatě. Dále naznačují, že je omezen na konkrétní

závazky a harmonogramy pro dosažení environmentálních cílů a že tyto cíle jsou samy o sobě vyjádřeny velmi obecně. To je nevyhnutelné vzhledem ke křehké koncepci udržitelného rozvoje. Dalo by se samozřejmě namítnout, že podstata je ponechána na konkrétních tematických strategiích, ale neměli bychom přehlížet význam akčních programů při reflektování koncepčního rámce politiky životního prostředí (Connelly 2012: 203–204; European Parliament – Council of the European union 2002).

Platnost 6. EAP skončila v roce 2012, ale řada zahájených opatření a činností byla nadále v procesu implementace i po zveřejnění 7. EAP. V rámci závěrečné evaluace naplnění stanovených priorit v 6. EAP bylo konstatováno, že program byl přínosem pro životní prostředí a vytvořil zastřešující rámec strategického směřování politik Evropské unie v oblasti životního prostředí. Navzdory těmto úspěchům stále přetrvávaly „neudržitelné trendy“ ve čtyřech prioritních oblastech. Týkalo se to především: boje se změnou klimatu; oblasti ochrany přírody a biologické rozmanitosti; využívání přírodních zdrojů včetně odpadové politiky. Podle zprávy Evropské agentury pro životní prostředí nazvané Životní prostředí v Evropě – stav a výhled na rok 2010 přetrvávaly v oblasti životního prostředí mnohé závažné problémy, jež budou mít závažné následky, pokud nebudou podnikány kroky pro jejich vyřešení. Vzhledem ke globálním trendům spojených s populační dynamikou, urbanizací, nemocemi, zrychlující se evolucí technologií a s neudržitelným hospodářským růstem přispívaly k tomu, že řešení environmentálních problémů a dosažení udržitelného rozvoje bude čím dál složitější (European Commission 2014; Rusko – Rigova – Lamačka 2016: 83).

Prostřednictvím sedmého akčního programu pro životní prostředí se EU rozhodla vystupňovat své úsilí zaměřené na ochranu přírodního kapitálu, podporu nízkouhlíkového růstu a inovací efektivně využívajících zdroje a na zabezpečení zdraví a blahobytu evropských občanů za podmínky, že budou respektovány hranice přírodních zdrojů naší planety. 7. EAP definoval tři prioritní oblasti, jež vyžadovaly více příslušných opatření s cílem ochránit přírodu: 1. zlepšit ekologickou odolnost; 2. podpořit nízkouhlíkový růst účinně využívající přírodní zdroje a za 3. snížit hrozby pro lidské zdraví. Evropská unie si stanovila za cíl stát se do roku 2020 inteligentním, udržitelným a inkluzivním hospodářstvím se souborem politik zaměřených na přechod k nízkouhlíkovému hospodářství. Mezi hlavní cíle 7. EAP například patřilo: 1. chránit a

zachovávat přírodní kapitál EU; 2. přejít na nízkouhlíkové, ekologické a konkurenceschopné hospodářství, které bude efektivně využívat zdroje; 3. maximalizovat přínosy právních předpisů EU v oblasti životního prostředí skrze zlepšení prováděcích principů, 4. zajistit investiční toky do politik v oblasti životního prostředí; 5. posílit udržitelnost měst v EU; 6. zvýšit účinnost EU při řešení mezinárodních environmentálních a klimatických problémů (European Commission 2014; Rusko – Rigova – Lamačka 2016: 83).

7. EAP měl sloužit také jako nástroj k identifikaci případných mezer v environmentálních politikách. Evropská unie se v 7. EAP zavázala chránit životní prostředí včetně lidského zdraví, a sice předcházením nebo snižováním negativních vlivů vytváření odpadu včetně nakládání s ním, a to skrze uplatňování následující hierarchie způsobů nakládání s odpadem: předcházení jeho vzniku; příprava na opětovné použití; recyklace; jiné využití; a v nutných případech jeho likvidace. EU rovněž odsouhlasila přechod k ekologickému hospodářství čili o definitivním oddělení hospodářského růstu od životního prostředí. Evropská unie také doufala, že vhodná kombinace politických nástrojů by mohla podnikům a spotřebitelům umožnit lépe porozumět vlivům jejich činnosti na životní prostředí. K těmto politickým nástrojům patří ekonomické pobídky, tržní nástroje, poskytování informací včetně zapojení zainteresovaných aktérů na různých úrovních vládnutí (European Commission 2014; Rusko – Rigova – Lamačka 2016: 83).

Z výše uvedených faktů týkajících se 6. EAP můžeme opětovně usoudit, že byl sepsán v souladu s konceptem udržitelnosti, kde tentokrát dominuje rozměr ekonomický, což vyplývá z nutnosti motivovat podnikatelský sektor k potřebným inovacím, jež budou šetrnější k životnímu prostředí. Zároveň považuji za důležité zmínit i fakt, že tento akční program byl platný v období, kdy se svět potýkal s ekonomickou krizí. Ta vedla ke vzniku implementačního deficitu, a tudíž i k odsunutí problematiky životního prostředí na „druhou kolej“. Vzhledem k jeho obecnosti bychom mohli uvažovat o tom, že se jedná o holistický přístup, nicméně pokud vezmeme v potaz hlavní téma, a sice stimulovat ekonomický sektor, tak jde převážně o zaměření se na jednu oblast. To je dle mého názoru znakem inkrementalismu spolu s instrumentálním vnímáním hodnoty přírody i přes to, že ekonomický stimul v tom, jak byl definován,

měl motivovat k inovacím, jež budou šetrné k životnímu prostředí. Z těchto důvodů považuji 6. EAP jako dokument, v němž převažují znaky antropocentrismu.

Z analýzy 7. EAP rovněž vyplývá, že jde ruku v ruce s udržitelností, kde dominuje jak environmentální rozměr, tak i rozměr sociální. Environmentální rozměr je patrný například v koncepci tzv. *oběhového hospodářství*. Sociální rozměr je viditelný v cíli posílit udržitelnost v evropských metropolích a ve snaze o erudici široké veřejnosti (spotřebitelů) včetně zástupců v podnikatelském sektoru o tom, jaké má počínání obou skupin vliv na životního prostředí. 7. EAP s sebou přinesl spoustu nových, inovativních myšlenek, jako například již zmíněnou koncepci oběhového hospodářství, maximalizování přínosů právních norem, důraz na zvýšení erudice široké veřejnosti a mnohé další. Všechna tato témata budou mít dopad jak na celek, tak i na jednotlivce čili mohu konstatovat, že se jedná o holistický přístup. Dále z koncepce oběhového hospodářství a ze slibovaných výsledků, jež by takovýto koncept měl přinést, můžeme usoudit, že je v tomto ohledu dbáno na vnitřní hodnotu přírody. A to proto, protože se sníží produkce, což povede ke snížení konzumního chování jedinců, tudíž celé společnosti. Díky tomu budeme předcházet vzniku odpadu a jen v krajních situacích bude dále nevyužitý odpad vyvezen na skládky, které způsobují významné narušení ekosystémové rovnováhy. Dle mého názoru je 7. EAP strategickým dokumentem, který se po obsahové stránce nejvíce přiblížil k ekocentrickému přístupu.

Nejaktuálnějším Akčním programem pro životní prostředí je 8. EAP, jenž byl přijat 6. 4. 2022, přičemž bude jakýmsi průvodcem Evropské unie ve tvorbě environmentálních politik do roku 2030. 8. EAP rovněž slouží jako podpůrný nástroj k naplnění cílů Zelené dohody (European Commission 2020a). Do jisté míry navazuje i na závazek předchozího akčního programu pro životní prostředí a sice ve snaze zajistit blahobyt pro všechny v rámci hranic planety Země. 8. EAP dále vyzývá k aktivnímu zapojení všech zainteresovaných stran na základě principu subsidiarity, aby byl zajištěn řádný implementační proces legislativy týkající se životního prostředí. Tento akční program je zároveň nosičem cílů udržitelného rozvoje vyplývajících z Agendy 2030 OSN. Integrovaným cílem 8. EAP je urychlit přechod ke klimaticky neutrálnímu a efektivnímu využívání zdrojů na základě principu regenerativní ekonomiky, jež si klade za cíl vracet planetě více, než si bere z jejich zdrojů. To samozřejmě plyne z uznání, že

prosperita lidstva závisí na zdravých ekosystémech (European Commission 2020a). V souladu se Zelenou dohodou bylo v rámci 8. EAP vytyčeno 6 prioritních cílů: 1. dosažení cíle snížení emisí skleníkových plynů do roku 2030 a klimatické neutrality do roku 2050; 2. posílení odolnosti a snížení zranitelnosti vůči klimatickým změnám; 3. pokrok směrem k modelu regenerativního růstu včetně urychlení přechodu na oběhové hospodářství; 4. snaha o nulové znečištění půdy, vod, ovzduší z důvodů ochrany zdraví Evropanů; 5. ochrana, obnova a zachování biologické rozmanitosti spolu s posílením přírodního kapitálu; 6. snižování environmentálních a klimatických tlaků souvisejících s výrobou a spotřebou (tento cíl by se měl dotknout sektoru energetiky, průmyslového rozvoje, mobility, infrastruktury a potravin). V souvislosti s vytyčenými cíli a jejich plněním EU navrhuje vytvoření nového rámce pro monitorování implementačních procesů v jednotlivých členských státech. Tímto opatřením chce Evropská unie předcházet tzv. *dead letters* (European Commission 2020a).

Ani v případě 8. EAP není překvapením, že vymezené cíle ctí princip udržitelnosti, přičemž v jejich formulaci jasně převládá rozměr environmentální. Ten je například patrný ve snaze dosáhnout uhlíkové neutrality nebo nulového znečištění vod či půdy. Otázkou tedy zůstává, jestli se v obsahu 8. EAP projevuje antropocentrický přístup nebo spíše ekocentrický přístup. Dle mého názoru je 8. EAP stejně jako 7. EAP dokumentem, v němž najdeme více kritérií pojících se s ekocentrickým přístupem. V 8. EAP se objevují všechny 3 vymezená kritéria ekocentrismu, a sice holismus, vnitřní hodnota spolu s principem prezervace. Není totiž pochyb o tom, že pokud se bude dařit všechny tyto cíle řádně plnit, tak budou mít nejen pozitivní dopad na životní prostředí, ale i na kvalitu života evropských občanů – znak holismu. Princip vnitřní hodnoty stejně jako princip prezervace je obsažen v samotném stanovisku EU, který se týká uznání lidské závislosti na prosperujících ekosystémech. Oba tyto principy jsou samozřejmě viditelné i u jednotlivých cílů. Jako příklad mohu uvést cíl číslo 3 – pokrok směrem k regenerativnímu hospodářství (a urychlení přechodu na oběhové hospodářství), neboť smyslem regenerativního hospodářství je více přírodě vracet než si z ní brát.

5.2 Oblast ochrany přírody a biologické rozmanitosti

Biologickou rozmanitostí se rozumí pestrost ekosystémů, druhů či genů, a to na celém světě či v určitých stanovištích. Biologická rozmanitost je bezprostředně nepostradatelnou pro přežití lidstva na Zemi a je zásadní pro ekosystémovou stabilitu. Ta zaručuje přirozený chod biologických cyklů, z nichž lidstvo čerpá nemalé množství zdrojů podporující zdravou společnost včetně ekonomiky (EEA 2020 a).

Evropská unie hraje v oblasti biologické rozmanitosti velmi významnou roli. Zásadním krokem vpřed bylo přijetí Úmluvy o biologické rozmanitosti, jež byla součástí balíčku dohod Konference OSN pořádané v roce 1992 v Riu de Janeiru. Druhým významným milníkem bylo přijetí Zelené dohody v Evropě v roce 2019, na jejíchž základech navrhla Komise novou strategii pro biologickou rozmanitost, jejímž záměrem je, aby do roku 2030 měla biologická rozmanitost v Evropě vzestupnou tendenci a mohla prospívat lidem, klimatu a planetě (Evropský parlament 2021).

V současnosti jsme však svědky soustavného ubývání biologické rozmanitosti, což má závažné důsledky jak pro přírodu, tak i pro život člověka. Hlavními příčinami úbytku biologické rozmanitosti jsou změny, jež zasahují přírodní stanoviště. Tyto změny jsou vyvolány vysokou mírou intenzity v zemědělství, stavebním průmyslu, nadměrným využíváním lesů, vodních ploch, stále častějším výskytem invazivních druhů rostlinných či živočišných druhů, znečištěním a stále více také globální změnou klimatu (EEA 2020 a). V důsledku těchto zmíněných faktorů se již dlouhodobě nedaří nahrazovat přirozené přírodní procesy pomocí některých lidských činností – například skrze tradiční zemědělství nebo myslivost, jež napomáhají zachovat biologicky rozmanitou krajinu. Vysoká spotřeba na obyvatele a produkce odpadů v Evropě znamená, že dopad naší činnosti na ekosystémy výrazně přesahuje hranice našeho kontinentu. Evropský životní styl je z velké míry závislý na dovozu zdrojů včetně zboží z celého světa, což často přispívá k neudržitelnému využívání přírodních zdrojů mimo hranice Evropy. Biologická rozmanitost je pro udržitelnost světa i našich životů naprosto nezbytná (EEA 2020 a).

5.2.1 Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života.

Nejaktuálnější strategií v oblasti biologické rozmanitosti je *Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života*. Tato strategie je rozdělena do 5 základních částí včetně závěrečného shrnutí. Část první je věnována obecnému zhodnocení aktuálního stavu, identifikaci hrozeb a ustanovení obecných cílů, které budou podrobně adresovány dále. Druhá část se zaměřuje na stanovení cílů v jednotlivých oblastech, které bezprostředně ovlivňují biologickou rozmanitost evropského kontinentu. Třetí část představuje souhrn konkrétních kroků, jenž bude nutno podniknout, aby došlo k naplnění cílů této strategie. Čtvrtá část se následně zabývá globálními závazky EU (European Commission 2020b: passim).

Hned v samotném úvodu strategie stojí: *„My lidé jsme součástí této sítě života a jsme na ní plně závislí: dodává nám potraviny, které jíme, filtruje vodu, kterou pijeme, a poskytuje nám vzduch, který dýcháme. Příroda je stejně tak důležitá pro naše tělesné i duševní zdraví, jako i pro schopnost naší společnosti vyrovnávat se s globální změnou, zdravotními hrozbami a katastrofami. Přírodu potřebujeme pro náš život (European Commission 2020b: 1).“* V této citaci se projevuje holismus v tom smyslu, že Evropská unie považuje lidstvo za součást všeho živého i neživého na Zemi. Na druhou stranu nepopírá ani závislost lidí na prostředcích, jež nám příroda nabízí, ať už to jsou prostředky materiální, hodnotové či duševní. Z formulace tohoto stanoviska dále vyplývá, že se zde projevuje jak instrumentální hodnota přírody, tak i vnitřní hodnota. Strategie adresuje i hospodářské důsledky spojené s pandemií COVID-19 a sice: *„Při oživení ekonomiky je zásadní vyhnout se návratu k původnímu stavu a uzavření se do škodlivých starých zvyků. Zelená dohoda pro Evropu – strategie růstu EU – bude udávat směr našeho oživení, přičemž zajistí, aby ekonomika sloužila lidem a společnosti a aby přírodě dávala více, než z ní čerpá. Podnikání pro biologickou rozmanitost se stává ještě naléhavější (European Commission 2020b: 1).* Jak již bylo několikrát naznačeno v předchozích kapitolách a vypovídá o tom i samotný koncept udržitelnosti, tak ekonomické závislosti na přírodě se lidé pravděpodobně nikdy nezbaví, co však můžeme

ovlivnit, je míra naší závislosti na přírodních zdrojích. Z této citace je patrné, že EU bude usilovat o snížení intenzity, čímž dojde k přechodu na regenerativní hospodářství. Koncept regenerativního hospodářství považuji za projev uznání vnitřní hodnoty přírody a principu prezervace. Pozitivem této strategie je i snaha zapojit všechny aktéry, jenž mohou ovlivnit své „jednání“ a tím přispět k naplnění cílů této strategie včetně cílů Zelené dohody (European Commission 2020b: 3). Budu se opakovat, ale snaha o zapojení všech aktérů je dle mého odrazem holismu, neboť všechny struktury evropské společnosti, ať už občané, sektor výroby a služeb včetně politických institucí (ve smyslu používání fyzických a materiálních nástrojů a prostředků nutných k výkonu práce) jsou producenti určité formy „emisí“, jež mají negativní vliv na rozmanitost ekosystémů. Proto je důležitá společná součinnost všech aktérů na snížení či odstranění těchto vlivů.

V předešlém odstavci byly vybrány citace, jež se vztahovali k 1. části strategie, kde byl hodnocen aktuální stav biodiverzity na území Evropy. Nyní podrobím analýze následující dvě části pojednávající o plánovaných cílech a opatřeních v daných oblastech biologické rozmanitosti. V této souvislosti je nutné zmínit to, že otázka biodiverzity se týká několika dílčích odvětví, a sice například zemědělství, ochrany lesů, mořských ekosystémů, příměstských oblastí nebo invazivních nepůvodních druhů (European Commission 2020b: 3–15). Jedním z integrálních záměrů EU je vybudovat takzvanou *soudržnou transevropskou síť pro přírodu*. Evropská unie je odhodlána vynaložit finanční prostředky na to, aby v EU bylo chráněno nejméně 30 % půdy včetně 30 % moří. Zvláštní pozornost by pak měla být věnována oblastem s velmi vysokou hodnotou a potenciálem biologické rozmanitosti, neboť tyto oblasti jsou nejvíce ohroženy, tudíž by jim měla být věnována zvláštní péče v podobě přísné ochrany. Dnes jsou přísně chráněna pouze 3 % půdy a méně než 1 % mořských oblastí. Úsilím EU je rozšířit přísně chráněné oblasti a to na 10 % půdy a 10 % moří. Velkou roli v naplnění tohoto záměru sehrávají členské státy v rámci iniciativy Natura 2000 (European Commission 2020b: 3–5). V tomto úmyslu Evropské unie spatřuji hned tři kritéria – vnitřní hodnotu přírody, princip prezervace včetně inkrementalismu. Ačkoliv se může zdát, že výše uvedená čísla jsou zavádějící, tak doposud se EU a členskými státy dařilo rozšiřovat teritoria chráněných oblastí a stanovišť. Dnes se v Evropě nachází přibližně

26 % chráněné půdy a pouze 11 % chráněných mořských oblastí čili pokud se podaří tento cíl do roku 2030 naplnit, tak evropské ekosystémy čekají dlouhá léta prosperity – obzvláště ty mořské. Jistě, dále bychom mohli vést debatu o tom, jestli uvedené hodnoty stačí k tomu, aby EU dosáhla kýžené obnovy biodiverzity, ale tyto inkrementální kroky jsou cestou, jak toho dosáhnout. I přesto, že se v tomto záměru objevují kritéria obou přístupů, tak dle mého zde jednoznačně převažuje ekocentrický přístup, neboť obsah tohoto cíle je odrazem hodnotového nastavení Evropské unie.

V rámci ochrany biologické rozmanitosti v oblasti zemědělství přijme Komise opatření s cílem snížit do roku 2030 celkové používání pesticidů o 50 %. Možným řešením jak „vyléčit“ půdu po dlouhých letech intenzivního zemědělství včetně podpory navrácení některých druhů může být Agroekologie. *„Agroekologie může poskytnout zdravé potraviny při zachování produktivity, zvyšovat úrodnost půdy a biologickou rozmanitost a omezovat stopu produkce potravin. Zejména ekologické zemědělství má velký potenciál pro zemědělce i spotřebitele. [...] Aby byl tento potenciál maximálně využit, musí být do roku 2030 nejméně 25 % zemědělské půdy v EU obděláváno ekologicky (European Commission 2020b: 8).“* Evropská unie si velmi dobře uvědomuje, že pokud má dojít k obnově biologické rozmanitosti v okolí zemědělské půdy, tak je potřeba snížit používání pesticidů i za cenu úbytku úrody. Zároveň EU hovoří o Agroekologii, což je způsob hospodaření s nízkou environmentální zátěží. Čili v tomto záměru se projevuje vnímání vnitřní hodnoty přírody spolu s principem konzervace. Vnitřní hodnotu přírody spatřuji v zájmu EU přejít na šetrnější variantu hospodaření, jež uleví životnímu prostředí. Načež princip konzervace tkví v tom, že v Evropské unii existuje zájem ulehčit životnímu prostředí, avšak bez vypěstovaných surovin by se neobešli ani obyvatelé, ani ekonomický sektor. Proto si trůfám tvrdit, že v tomto záměru převládá spíše antropocentrický přístup.

Jednou z nejkontroverznějších podkapitol této strategie je podkapitola týkající se obnovy evropských lesů. Evropská unie bude usilovat o zvýšení odolnosti lesů vůči hrozbám způsobených klimatickou změnou, tak podpoří i výsadbu nových stromů, kterých by mělo být do roku 2030 vysazeno až 3 miliardy, pokud budou dodržovány

ekologické zásady (European Commission 2020b: 9). Onu kontroverzi vnímám v tom, že EU nikterak nepopírá jejich nepostradatelnost jak pro živočišné či rostlinné druhy, tak i pro společnost, ale zároveň nevyvrací jejich účelnost pro ekonomický sektor (European Commission 2020b: 9). Ačkoliv jsou obě roviny pochopitelné, tak je otázkou, zda výsadba nových stromů vyřeší problém masového odlesňování, v jehož důsledku ubývá ploch, jenž dokáží absorbovat CO₂, což vede právě k eskalaci klimatické změny. Zároveň toto opatření je ve své podstatě velmi problematické postrádající smysl, a to hned ze dvou důvodů: 1. Evropská unie plánuje výsadbu stromů s předpokladem, že jednou budou znovu pokáceny čili toto opatření není řešením a posunem kupředu, ale setrváním v tomto cyklu, který situaci nikterak neřeší; 2. Pokud tedy EU vnímá nutnost pro výsadbu nových stromů, tak proč ji podmiňovat dodržováním ekologických zásad a co to vlastně v kontextu EU znamená? Druhou kontroverzní oblastí je dle mého názoru ochrana mořských ekosystémů, respektive vymezení cílů v dané oblasti. Evropská unie v této strategii tvrdí, že k dosažení dobrého stavu prostředí mořských ekosystémů je nutné, aby byly mořské zdroje loveny udržitelným způsobem s čímž je spojena nulová tolerance vůči nezákonným praktikám. V souvislosti s ochranou mořských ekosystémů EU adresuje i problematiku vedlejších úlovků populací ohrožených druhů, jenž musí být vyloučeny nebo sníženy na úroveň umožňující úplné obnovení. V reakci na tato stanoviska se nabízejí dvě otázky, a sice kdo a jak bude počet vedlejších úlovků monitorovat a co znamená „lovit udržitelným způsobem“? Není tedy překvapením, že považuji tyto dva kontroverzní záměry za antropocentrické, neboť zde jasně převažuje princip konzervace spolu s instrumentální hodnotou přírody.

Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života jako celek pamatuje na všechny 3 rozměry udržitelnosti, a sice rozměr sociální, ekonomický a environmentální rozměr, jenž v celém dokumentu jasně převládá. Na základě analýzy vybraných výroků v předešlých odstavcích hodnotím tuto strategii v celku kladně, ačkoliv se v nich projevilo několik nedostatků. Vzhledem k tomu, že jsem v rámci analýzy jednotlivých cílů identifikovala kritéria obou přístupů, tak i přesto považuji tuto strategii spíše za ekocentrickou, neboť antropocentrická

kritéria, jež byla adresována hrají v kontextu celé strategie jen malou roli. Většina z nich v sobě totiž ukrývala ekonomické motivy, které vyvěraní z nepostradatelnosti hospodářství v zemědělském sektoru či rybolovu.

5.2.2. Základní legislativa v oblasti ochrany přírody a biodiverzity

Evropská unie se oficiálně zavázala k ochraně přírody přijetím směrnice o ptácích v roce 1979. Směrnice poskytuje komplexní ochranu všem druhům volně žijících ptáků přirozeně se vyskytujících v na území EU. Následně byla v roce 1992 přijata směrnice o stanovištích, jejíž záměrem bylo a stále je zachovat biologickou rozmanitost. Směrnice o stanovištích poskytuje ochranu přes 1000 druhů zvířat a rostlin a přes 200 různých typů stanovišť. Cílem směrnice bylo rovněž vytvořit celoevropskou síť chráněných oblastí s názvem Natura 2000. V rámci podpory biologické rozmanitosti hrají důležitou roli například i zoologické zahrady, jejichž roli EU v roce 1999 ještě více posílila. Významnou součástí evropské legislativy v oblasti biodiverzity je například i nařízení o invazivních nepůvodních druzích nebo také směrnice regulující obchod s volně žijícími zvířaty (European Commission nedatováno f).

Členské státy jednomyslně přijaly směrnici o ptácích 79/409/EHS v roce 1979. Jedná se o nejstarší právní předpis EU o životním prostředí a jeden ze základních kamenů environmentální politiky v oblasti biodiverzity. Novelizace přišla až v roce 2009 a stala se směrnicí 2009/147/ES (European Commission nedatováno a). Směrnice pamatuje například na často migrující druhy volně žijících ptáků, které však lze chránit pouze přeshraniční spoluprací. Rozrůstání měst a dopravní infrastruktury roztříštily a omezily jejich přirozená stanoviště. Intenzivní zemědělství, lesnictví, rybolov a používání pesticidů snížilo jejich zásoby potravy. Směrnice adresuje i lov, který je třeba regulovat, aby nedocházelo k ohrožení populací. Ztráta a degradace stanovišť jsou nejvýznamnější hrozbou pro ochranu volně žijících ptáků. Směrnice proto klade důraz na ochranu stanovišť pro 500 druhů volně žijících ptáků přirozeně se vyskytujících v Evropské unii (European Commission nedatováno a). Mezi některá opatření patří: 1. zvláště ohroženo je 194 druhů a poddruhů, proto členské státy musí určit zvláště chráněné oblasti (SPA) pro jejich přežití a všechny stěhovavé druhy ptáků; 2. lovit lze pouze 82 druhů ptáků - období lovu jsou však omezená a lov je zakázán, když jsou ptáci

nejzranitelnější čili během jejich migrace nebo návratu do hnízdních oblastí, rozmnožování a odchovu mláďat; 3. celkově činnosti, které ptáky přímo ohrožují, jako je jejich záměrné zabíjení, záchyt, obchod nebo ničení jejich hnízd, jsou zakázány; 4. směrnice stanovuje udržitelné řízení lovu, ale členské státy musí všechny formy lovu postavit mimo zákon čili neselektivní usmrcování ptáků ve velkém měřítku a z nichž vybrané metody (European Commission nedatováno a). Komise dále poskytuje pokyny k postupům lovu. První iniciativa EU pro lov byla zahájena v roce 2001. Cílem Komise je rovněž vymýtit nezákonné zabíjení ptáků, včetně odchyty a obchodování s nimi na území Evropské unie (European Commission nedatováno a).

Směrnice o stanovištích zajišťuje ochranu široké škály vzácných, ohrožených nebo endemických druhů zvířat a rostlin. Zhruba 200 vzácných a charakteristických typů stanovišť je rovněž zaměřeno na ochranu jako takovou. Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin má za cíl podporovat zachování biologické rozmanitosti s ohledem na ekonomické, sociální, kulturní a regionální požadavky. Směrnice tvoří základní kámen evropské politiky ochrany přírody spolu se směrnicí o ptácích, jež vytváří celoevropskou ekologickou síť chráněných oblastí Natura 2000. Směrnice o ptácích a stanovištích se musely vyvíjet souběžně, aby odrážely postupné rozšiřování Evropské unie (European Commission nedatováno b).

Ze směrnice o stanovištích vyplývá, že chrání celkem více než 1 000 druhů fauny včetně flóry a také 200 typů stanovišť uvedených v přílohách směrnice. Podle přílohy č. 2 této směrnice jsou chráněná stanoviště pro 900 druhů označena jako lokality evropského významu (SCI) a součástí sítě Natura 2000. Tato místa musí být spravována v souladu s ekologickými potřebami druhů. Podle přílohy č. 4 musí na území přibližně pro 400 druhů být uplatněn přísný ochranný režim celý přirozený areál v rámci EU, v rámci lokalit Natura 2000 i mimo ně (European Commission nedatováno b). Příloha 5 zavazuje členské státy, aby u zhruba 90 druhů bylo jejich využívání a lov ve volné přírodě slučitelné s jejich udržováním v příznivém stavu z hlediska ochrany. Evropská komise zveřejnila pokyny k ochraně druhů, které mají členským státům pomoci správně implementovat ustanovení směrnice. Evropská komise také podporuje ochranu 5

evropských druhů velkých šelem a podporuje evropské červené seznamy ohrožených druhů (European Commission nedatováno b).

Směrnice o zoologických zahradách usiluje o podporu ochrany a zachování druhů volně žijících zvířat posílením úlohy zoologických zahrad při ochraně biologické rozmanitosti. Největší úsilí o zachování a udržitelné využívání biologické rozmanitosti se musí zaměřit na opatření ve volné přírodě. Primárním zaměřením politiky EU je přispívat prostřednictvím směrnic o ptácích a přírodních stanovištích, strategie EU pro biologickou rozmanitost, nařízením o invazivních cizích druzích a nařízením o obchodu s volně žijícími druhy přispívat k dosažení cílů Úmluvy o biologické rozmanitosti a jiných mezinárodních smluv (European Commission nedatováno c). Nicméně pro zachování biologické rozmanitosti je však důležitá také ochrana druhů zvířat žijících mimo jejich přirozená prostředí. V této souvislosti přijala EU směrnici Rady 1999/22/ES ze dne 29. března 1999 o chovu volně žijících zvířat v zoologických zahradách (European Commission nedatováno c). Cílem směrnice je posílit úlohu zoologických zahrad při ochraně biologické rozmanitosti. Vyzývá členské státy k tomu, aby přijaly opatření pro udělování licencí a inspekci zoologických zahrad s cílem zajistit, aby zoologické zahrady dodržovaly určitá ochranná opatření, včetně vhodného umístění zvířat. Členské státy jsou odpovědné za uplatňování ustanovení směrnice o zoologických zahradách a za zajištění jejich nezbytného prosazování (European Commission nedatováno c).

Většina opatření EU v oblasti obchodu s volně žijícími a planě rostoucími druhy vychází z *Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin*. Evropská legislativa se do určité míry zabývá regulacemi obchodu s tuleními produkty, regulacemi týkajícími se velryb či delfínů nebo užíváním pastí. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1007/2009 o obchodu s produkty z tuleňů zakazuje uvádění produktů z tuleňů na trh EU (European Commission nedatováno d). Zákaz obchodování se vztahuje na produkty z tuleňů vyrobené v EU a na dovážené produkty. Základní nařízení bylo pozměněno nařízením (EU) 2015/1775, aby odráželo výsledky rozhodnutí světové organizace (WTO) ve věci produktů ES – seal. V důsledku toho současný režim EU pro tuleně poskytuje dvě výjimky ze zákazu:

1. umožňuje uvádění produktů z tuleňů na trh, pokud tyto produkty pocházejí z lovu prováděných komunitami Inuitů nebo jinými domorodými komunitami za předpokladu, že jsou splněny zvláštní podmínky stanovené v čl. 3 odst. 1 základního nařízení v platném znění (European Commission nedatováno d).

Dále nařízení Rady (EHS) č. 3254/91 zakazuje používání nášlapných pastí v Evropské unii a dovoz kožešin a průmyslového zboží některých druhů volně žijících zvířat do EU pocházejících ze zemí, které je chytají pomocí nášlapných pastí nebo metod odchyty, jenž nesplňují mezinárodní standardy humánního odchyty. Nařízení, běžně známé jako Leghold Trap Regulation, je doplněno rozhodnutím Komise (98/596/ES) se seznamem zemí, ze kterých mohou být přijímány specifické zvířecí kožešiny (European Commission nedatováno e).

Co se týče ochrany velryb a ostatních druhů kytovců, tak jsou ve vodách EU chráněni před úmyslným odchytem nebo zabíjením (European Commission 2019). Právní předpisy EU zakazují držení, přepravu a prodej nebo výměnu exemplářů odebraných z volné přírody a zakazují vysazování kytovců do Unie pro primárně komerční účely. Přispívají také ke zlepšení kvality životního prostředí pro velryby a jiné kytovce tím, že podporují dobrý environmentální stav oceánů a moří. Nicméně vzhledem k migračnímu charakteru populací velryb však politika EU nemůže být účinná ve vodách EU, pokud nebude podpořena soudržným celosvětovým opatřením (European Commission 2019).

Tylo legislativní veřejně politické dokumenty jsou pilířem environmentální politiky v oblasti ochrany přírody a biologické rozmanitosti. Co se týče pomyslného zhodnocení, zdali je tento „balíček“ základní legislativy v souladu s konceptem udržitelnosti, tak je důležité uvědomit si to, že pokud chceme označit něco za udržitelné, tak musí dojít k naplnění všech rozměrů udržitelnosti. Nicméně jen některé z vybraných legislativních veřejně politických dokumentů mají v sobě zakomponovaný i jiný rozměr, než je ten environmentální, a to se týká nařízení (EU) 2015/1775 spolu s nařízením Rady (EHS) č. 3254/91 pojednávajících o obchodu s produkty z tuleňů, dovozu kožešin či průmyslového zboží z některých druhů. Sociální rozměr v tomto typu regulací není patrný. Dalo by se však spekulovat o tom, zdali například ochrana

vybraných druhů včetně stanovišť nebude mít z dlouhodobého hlediska dopad i na sociální rozměr, protože pokud by ohrožené druhy nebyly chráněny, došlo by tak k narušení nejen ekosystémů, ale i potravního řetězce, což by mělo ve finále negativní vliv na celý život na planetě. Vzhledem k tomu, že o přítomnosti sociálního rozměru můžeme jen spekulovat, tak dle mého názoru vybraná legislativa není v souladu s konceptem udržitelnosti i přes to, že plní svůj účel. Ve vybrané legislativě se dále projevuje holismus, vnitřní hodnota přírody spolu s principem prezervace, ačkoliv se tato legislativa zaměřuje na vybrané druhy fauny, flóry či vybraných chráněných lokalit. V tomto smyslu by mohlo být problematické prokázat holistický přístup právě kvůli „adresné“ ochraně vybraných druhů a lokalit. V této souvislosti by se dalo argumentovat obdobným způsobem jako u výše popsané problematiky spojené s prokázáním sociálního rozměru udržitelnosti. Z celkového hlediska tento balíček legislativy považuji za ekocentrický.

5.3. Sektor dopravy

Doprava má celkově velký význam pro společnost i pro národní hospodářství. Kvalita našich životů do značné míry závisí na efektivním a dostupném dopravním systému. Nicméně doprava je mimo jiné i hlavním zdrojem zátěže na životní prostředí, jak na úrovni národních států, tak i na úrovni celé Evropské unie. Podílí se nejen na změně klimatu, znečištění ovzduší, ale také na hlukovém znečištění. Problém však netkví pouze v znečišťovatelském charakteru tohoto sektoru, neboť samotná dopravní infrastruktura způsobuje dílčí problémy spojené se zabíráním velkého množství půdy, což vede k fragmentaci krajiny čili k devastaci přirozených ekosystémů (EEA 2020 b).

Podle dat Evropské agentury pro životní prostředí spotřebovává doprava třetinu celkové konečné spotřeby energie v EU. Významná část této energie pochází z fosilních paliv, přičemž ropa je tou hlavní složkou. To znamená, že doprava je zdrojem velkého množství emisí skleníkových plynů napříč Evropskou unií a významnou měrou přispívá ke změně klimatu. Zatímco většina ostatních hospodářských odvětví, jako je například výroba elektřiny a průmysl, své emise od roku 1990 snižuje, úhrn emisí z dopravy se zvyšuje (EEA 2020 b). Nyní tyto hodnoty představují více než čtvrtinu celkových emisí

skleníkových plynů v Evropské unii. Zásadní změna tohoto trendu není v současné době v dohledu. V důsledku toho je doprava hlavní překážkou plnění cílů EU v oblasti ochrany klimatu. Automobily, dodávky, nákladní auta či autobusy produkují více než 70 % všech emisí skleníkových plynů. Zbytek pochází především z námořní a letecké dopravy. Doprava rovněž zůstává významným zdrojem znečištění ovzduší, zejména ve městech. Látky znečišťující ovzduší, jako jsou suspendované částice (PM) a oxid dusičitý (NO₂), poškozují nejen životní prostředí, ale i lidské zdraví. Přestože se znečištění ovzduší z dopravy v posledním desetiletí díky zavedení norem jakosti paliv, norem EURO pro emise vozidel a používání čistších technologií snížilo, koncentrace látek znečišťujících ovzduší jsou stále příliš vysoké (EEA 2020 b).

5.3.1 Evropská strategie pro nízkoemisní mobilitu

Nejaktuálnějším strategickým dokumentem v sektoru dopravy je: *Evropská strategie pro nízkoemisní mobilitu* z roku 2016. Tato strategie je obdobně jako předchozí strategie rozdělena do čtyř částí včetně závěru. První část je věnována zhodnocení nynější situace včetně nastolení hlavního cíle. Druhá kapitola a třetí kapitola slouží jako jakýsi sborník opatření v jednotlivých odvětvích dopravy spolu s pojednáním o vytvoření příznivého prostředí pro nízkouhlíkovou mobilitu (European Commission 2016: passim). Hlavními oblastmi politiky EU jsou posun dopravy směrem k méně znečišťujícím a energeticky efektivním druhům dopravy, využívání environmentálně šetrných technologií, paliv a infrastruktury a zajištění toho, aby ceny za dopravu plně odrážely její nepříznivé dopady na životní prostředí a zdraví obyvatel. Načež Evropská unie se zavázala, že se do roku 2050 stane klimaticky neutrální. Za tímto účelem musí odvětví dopravy projít transformací, respektive „dekarbonizací“, jež si vyžádá snížení emisí skleníkových plynů a zároveň zajistí občanům dostupná řešení (European Commission 2016 passim).

„Evropskou odpovědí na tyto výzvy je nezvratný přechod k nízkoemisní mobilitě, tedy k mobilitě s nízkými emisemi uhlíku a látek znečišťujících ovzduší. Cíl je jasný: emise skleníkových plynů v odvětví dopravy musí být do poloviny tohoto století sníženy alespoň o 60 % v porovnání s rokem 1990 a musí být rozhodně dále snižovány směrem k nule. Emise látek znečišťujících ovzduší, které jsou zdraví škodlivé a které pocházejí z

odvětví dopravy, musí být podstatně sníženy, a to neprodleně (European Commission 2016: 1)“. Ve formulaci tohoto cíle se jasně projevuje holismus, neboť emise skleníkových plynů mají nejen negativní dopad na životní prostředí, ale i na lidské zdraví. Tento záměr rovněž vyžaduje zapojení všech zainteresovaných aktérů v tomto odvětví včetně politických aktérů v rámci subsidiarity. Z tohoto důvodu, bych tento cíl označila za ekocentrický.

Podle Evropské unie přechod na nízkouhlíkovou mobilitu s sebou přináší i řadu příležitostí: *„Přechod k nízkoemisní mobilitě již započal na celém světě a jeho tempo se zrychluje. Nabízí velké příležitosti. Pro evropské výrobce automobilů představuje příležitost k modernizaci, rozhodnější zavádění nových technologií a obnovení důvěry zákazníků. Pro ostatní průmyslová odvětví a výrobce rovněž představuje příležitost stanovovat celosvětové normy a vyvážit výroby (European Commission 2016: 1).“* Ačkoliv je myšlenka čisté mobility skvělou vizí, tak je stále nutné mít na paměti, že i ta bude mít negativní dopad na životní prostředí. Ano, čistá mobilita bude například pro automobilový průmysl příležitostí, jak znásobit své zisky, neboť běžný spotřebitel si za automobil s alternativním pohonem připlatí. Nicméně výroba baterií do takových elektromobilů za sebou zanechává rovněž významnou uhlíkovou stopu včetně negativních vlivů na životní prostředí v souvislosti s těžbou vzácných kovů pro jejich výrobu. Problém může nastat i s likvidací nebo uskladněním použitých baterií (BBC 2012). V tomto stanovisku EU se projevuje princip konzervace spolu s instrumentální hodnotou, a sice že Evropská unie bude aktivně snižovat uhlíkovou stopu v oblasti dopravy a přepravy. Abychom toho však dosáhli, tak přejdeme od spalovacích motorů k elektromobilům, za jejichž výrobou je významnější uhlíková stopa než za výrobou běžných aut, a to ani ještě neopustily továrnu (BBC 2012). Z těchto argumentů vyplývá, že toto stanovisko podporující výše uvedený cíl je projevem antropocentrického přístupu.

Jedním z konkrétních opatření Evropské unie má být zavedení poplatků, jenž by měly být stimulem energeticky účinnějšího dopravního provozu či rychlejší obnovy vozového parku (European Commission 2016: 4). *„Zatímco na úrovni EU se systém poplatků již uplatňuje v odvětvích nákladní silniční dopravy a železniční dopravy, v*

odvětví osobní dopravy je prostor pro přijetí opatření na úrovni členských států a obcí. Tyto poplatky by měly být koncipovány jako doplnění stávajícího zdanění pohonných hmot (European Commission 2016: 4). Tento systém poplatků by měl odpovídat skutečně ujeté vzdálenosti, aby lépe odrážel zásadu *znečišťovatel platí*. Dle mého názoru se zde projevuje jak holismus, tak i inkrementalismus. Pokud by totiž došlo k implementaci tohoto záměru, tak by se bezpochyby opatření v něm obsažená dotknula široké veřejnosti – především tedy fyzických osob. Nicméně inkrementalismus je v tomto případě silnějším přístupem, neboť jak vyplývá ze samotné citace, jednalo by se o jakýsi stimul, dokud by přechod na šetrnější technologie nebyl zavřen. Jedná se tedy o formu řešení, které je časově ohraničené. Navíc domnívám se, že takovému rozhodnutí by předcházelo několik diskusí se zájmovými skupinami a příslušnými lobbistickými skupinami, tudíž odhaduji, že takto zamýšlený záměr by byl několikrát pozměněn nebo by vůbec nemuselo dojít na jeho uskutečnění. Z těchto důvodů hodnotím tento záměr jako antropocentrický.

Často skloňovaným řešením snížení emisí v dopravě je takzvaná intermodální nebo také multimodální doprava či přeprava. Intermodální doprava integruje jednotlivé dopravní subsektory, jenž hrají při přechodu na nízkoemisní mobilitu významnou úlohu, jelikož stimulují využití alternativních způsobů přepravy s nízkými emisemi, jako jsou vnitrozemské vodní cesty, námořní doprava na krátké vzdálenosti a železnice. Tyto dopravní trasy jsou součástí transevropské dopravní sítě (TENT-T), jež musí na mnohých územích EU projít řádnou modernizací – s níž je například spojeno rozšiřování koryt strategických řek včetně rozšiřování železničních tratí (European Commission 2016: 4). V tomto záměru je skryta instrumentální hodnota přírody včetně inkrementalismu. Instrumentální hodnota je patrná ze záměru EU o rozšíření významných koridorů řek. Řeky a jejich okolí jsou domovem několika živočišných či rostlinných druhů čili kvůli dílčímu rozšiřování by došlo k narušení těchto sladkovodních ekosystémů ve prospěch lidských potřeb. Ačkoliv má tento záměr pomoci se snížením emisí v dopravě, tak přece jen se jedná o opatření, které je dočasným řešením čili záměr podpory intermodální dopravy a přepravy považují za antropocentrický.

Významná část této strategie hovoří o opětovném snižování emisních limitů pro vozidla se spalovacími motory nebo zaopatření či vývoji alternativních paliv, nicméně značná pozornost je věnována již zmíněné elektromobilitě. Evropská komise tvrdí, že je akurátní čas pro obměnu vozového parku, a to si žádá dílčí opatření dříve než později. „Pro vytvoření trhů vozidel s nízkými a nulovými emisemi je nutné vynaložit více úsilí, pokud jde o nárůst počtu spotřebitelů. Z tohoto důvodu Komise pracuje na zlepšení informovanosti spotřebitelů označováním osobních automobilů a na podpoře prostřednictvím pravidel pro veřejné zakázky. Tolik potřebné pobídky mohou poskytnout členské státy, místní a obecní orgány, jakož i samotní výrobci (European Commission 2016: 8). Nedostatečná informovanost spotřebitelů je zvláště významným problémem v případě elektromobilů a vozidel s palivovými články. „Díky vylepšené technologii baterií se zvyšuje dojezdová vzdálenost, zatímco klesají pořizovací ceny a náklady na dobíjení a údržbu jsou podstatně nižší než v případě tradičních paliv. Potenciální uživatelé by o těchto výhodách měli být více informováni [...] (European Commission 2016: 8).“ Jak jsem nastínila ve svých předešlých argumentech, tak elektromobilita s sebou nese řadu úskalí. Ano, je to cestou k uhlíkově neutrální Evropě do roku 2050, ale za cenu dílčí devastace ekosystémů kvůli těžbě vzácných kovů, včetně problematiky následné likvidace baterií. Ačkoliv já sama jsem velkým příznivcem elektromobility, tak nemohu jinak než si stát za svým stanoviskem – koncepce elektromobility je odrazem antropocentrického přístupu.

Evropská unie nezapomíná ani na města a městské aglomerace, neboť městská doprava odpovídá za 23 % všech emisí skleníkových plynů v EU. To je také jeden z důvodů, proč řada městských oblastí překračuje mezní hodnoty stanovené pro látky znečišťující ovzduší. „Dosažení cílů této strategie bude velmi záviset na městech a místních orgánech a města jsou už nyní průkopníky v přechodu na nízkoemisní mobilitu (European Commission 2016: 12).“ Města rovněž vlastníkům elektromobilů poskytují různé formy benefitů, nicméně nejzásadnější rolí měst zůstává motivovat občany k využívání alternativních způsobů dopravy. Ať už je to podpora modální mobility, veřejná doprava nebo fenomén posledních let – sdílená mobilita, skrze sdílení kol, automobilů, sdílení spolujízdy (European Commission 2016: 12). V tomto záměru se

dle mého jednoznačně projevuje inkrementalismus, neboť úspěšnost měst v plnění environmentálních cílů, a to nejen v sektoru dopravy, záleží na několika proměnných, a sice o jaký členský stát se jedná, kolik mají města financí a v neposlední řadě, kdo obsadil vedoucí pozice města.

Tato *Evropská strategie pro nízkouhlíkovou mobilitu* jde plně ruku v ruce s konceptem udržitelnosti. Strategie pamatuje na všechny rozměry udržitelnosti, přičemž největší důraz je kladen na ekonomický rozměr. Nejen občané EU, ale i globální ekonomika, jsou závislé na dopravě. Pro EU je tudíž důležité, aby byly vytvořeny takové podmínky, jež napomohou k naplnění cílů Zelené dohody, aniž by došlo k ohrožení konkurenceschopnosti evropské ekonomiky. Dále většina záměrů obsažených v této strategii bude mít dopad na automobilový průmysl, jenž bude muset přizpůsobit proces výroby novým výzvám. Co se týče vybraných citací, tak ve všech, kromě ústředního cíle strategie, byla odhalena kritéria spadající pod antropocentrický přístup. Nicméně jak již bylo zmíněno, tak bez dopravy se naše postmoderní společnost neobejde. Dle mého názoru v sektoru dopravy budou plánované změny patrné až s odstupem času i vzhledem k jejich proveditelnosti – je totiž více než jasné, že návrhy opatření budou ještě pozměněny kvůli zainteresovaným lobbistickým skupinám. Ačkoliv je Evropská unie v sektoru dopravy na dobré cestě k tomu, aby skutečně došlo ke snížení negativních vlivů na životní prostředí kvůli klimatické změně, tak i přesto je tato strategie do značné míry antropocentrickým dokumentem.

5.3.2 Základní legislativa sektoru dopravy

Legislativu EU v sektoru dopravy bychom mohli pomyslně rozdělit do 4 základních balíčků: 1. legislativu týkající se motorových vozidel; 2. legislativu týkající se standardizace technologických norem; 3. legislativu adresující technické důsledky bezpečnosti silničního provozu a za 4. legislativu adresující znečištění, tudíž stanovující emisní limity osobních a nákladních vozidel. V této podkapitole se budu primárně zabývat legislativou, jež se týká regulace emisí, neboť ty jsou jedním ze zdrojů klimatické změny.

Jedním z regulativů je nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 715/2007 o schvalování typu motorových vozidel z hlediska emisí z lehkých osobních vozidel a

z užitkových vozidel (Euro 5 a Euro 6). Toto nařízení definuje požadavky pro výrobce těchto vozidel, ukládá povinnosti členským státům a stanovuje i sankce. Z tohoto nařízení plyne povinnost pro výrobce prokázat, že všechna nová vozidla, která jsou prodávána, registrována nebo uváděna do provozu ve Společenství, jsou typově schválena v souladu s tímto nařízením a jeho prováděcími opatřeními (Eur-Lex 2007). Nová auta uváděna do provozu musejí splnit technická opatření, která výrobci přijmou. Kromě toho musejí zajišťovat, že emise z výfuku a emise způsobené vypařováním budou v souladu s tímto nařízením účinně omezeny po celou běžnou životnost vozidla za běžných podmínek používání (Eur-Lex 2007). Výrobce také musí uvádět emisní hodnoty CO₂ a hodnoty spotřeby paliva v dokumentu předaném kupujícímu vozidla při koupi vozidla. Dále výrobce vybaví vozidla tak, aby konstrukční části, které by mohly mít vliv na emise, byly navrženy, konstruované a namontované tak, aby vozidlo při běžném použití vyhovovalo tomuto nařízením a jeho prováděcím opatřeními (Eur-Lex 2007). Povinnost členských států leží v implementaci tohoto nařízení včetně implementace sankčních prostředků, kdyby došlo k falšování STK kontrol.

Významnou regulací je i nařízení Komise (EU) 2017/2400 kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 595/2009, pokud jde o stanovení emisí CO₂ a spotřeby paliva u těžkých nákladních vozidel, a o změně směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/46/ES a nařízení Komise (EU) č. 582/2011 (Eur-lex 2017). Záměrem tohoto nařízení je stanovit společnou metodu pro objektivní srovnání přesných údajů o emisích CO₂ a spotřebě paliva nových těžkých nákladních vozidel, tj. nákladních automobilů, autobusů a autokarů prodávaných v EU. Činí tak stanovením povinností výrobcům těchto vozidel a členským státům. Ti budou muset certifikovat emise oxidu uhličitého včetně spotřeby paliva u vybraných komponentů jako je motor, převodovka nebo pneumatiky. Tato vstupní data následně poslouží ke zhodnocení emisí a spotřeby vozidel, na jejichž základě budou výrobci motivováni k výrobě energeticky účinnějších vozů (Eur-Lex 2017).

Pokud hovoříme o emisích z motorových vozidel, tak nesmíme zapomínat ani na jakost pohonných hmot. Touto problematikou se zabývá směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/70/ES ze dne 13. října 1998 o jakosti benzínu a motorové nafty

a o změně směrnice Rady 93/12/EHS. Tato směrnice stanovuje celoevropské normy pro benzín a naftu používané v automobilové dopravě s cílem chránit lidské zdraví včetně životního prostředí (Eur-Lex 1998). Směrnice zavazuje dodavatele fosilních paliv, aby do roku 2020 snižovali emise skleníkových plynů z paliva nebo energie dodávané během životního cyklu o 6 %. Směrnice reguluje i aditiva přimíchávána do směsí benzínu a nafty. To platí i pro plynové oleje používané jako palivo zemědělských strojů, vnitrozemských vodních a rekreačních lodí. Směrnice dále specifikuje, jaký typ paliv může vstupovat v Evropské unii na trh (Eur-Lex 1998).

Doprava v Evropské unii neprodukuje pouze emise ze spalovacích motorů, ale produkuje i emise hluku. Na tento problém reaguje nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 540/2014 o hladině akustického tlaku motorových vozidel a náhradních systémů tlumení hluku a o změně směrnice 2007/46/ES a o zrušení směrnice 70/157/EHS, přičemž hlavním záměrem je snížit hlavní příčiny hluku způsobené motorovými vozidly. Tato směrnice si klade za cíl zvýšit ochranu životního prostředí a zajistit kvalitu života a zdraví lidí v Evropské unii snížením hlukového znečištění (Eur-Lex 2014). Evropská unie tak činí skrze stanovování administrativních a technických požadavků na schvalování všech nových vozidel určitých kategorií s ohledem na jejich hladinu akustického tlaku. Nařízení v podstatě stanovuje mezní hodnoty hluku pro různé kategorie vozidel. Dále stanovuje pravidla pro označování včetně informování spotřebitelů o akustickém výstražném systému. Podle článku 7 tohoto nařízení se výrobci a distributoři pokusí zajistit, aby hladina akustického tlaku každého vozidla byla uváděna v propagačních materiálech. Naopak pro elektromobily včetně vozidel s hybridním motorem platí, že budou muset být v nadcházejících letech vybavena akustickými výstražnými systémy pro vozidla (AVAS), kvůli kompenzaci nedostatku zvukových signálů. Vzhledem k tomu, že tato vozidla s alternativním pohonem nejsou hlučná, je cílem zvýšit informovanost ostatních účastníků silničního provozu, čímž chce EU předcházet dopravním nehodám (Eur-Lex 2014).

Obdobně jako u legislativních veřejně politických dokumentů týkajících se oblasti ochrany biologické rozmanitosti, je i tento balíček legislativy pilířem sektoru dopravy, jež reflektuje negativní dopady na životní prostředí včetně zdraví občanů EU.

V této souvislosti by se dalo konstatovat, že tato legislativa jde ruku v ruce s udržitelným rozvojem, neboť zohledňuje všechny tři rozměry udržitelnosti, přičemž dominantními rozměry jsou ekonomický rozměr spolu s environmentálním rozměrem. Ekonomický rozměr je patrný v povinnostech výrobců motorových vozidel i vozidel s alternativními motory nebo v povinnostech pro dodavatele pohonných hmot. Legislativa rovněž dává dostatečný prostor těmto aktérům k inovaci výroby, aniž by byla ohrožena konkurenční schopnost evropského trhu. Sociální a environmentální rozměr lze v legislativě identifikovat skrze snižování nejen emisí z fosilních paliv ale i hluku, jenž mají negativní vliv jak na lidské zdraví, tak i na životní prostředí. Dle mého názoru se ve výše vybrané legislativě projevuje inkrementalismus, což vyplývá z postupného zpřísnování opatření, a to především ve věci stanovování emisních limitů. Dalo by se však polemizovat, jestli se zde neprojevuje i holistický přístup, a sice v tom, že postupné zpřísnování emisních limitů bude mít po několika letech pozitivní dopad na životní prostředí včetně lidského zdraví. Rovněž opatření vztahující se k výrobě motorových vozidel nebo na kvalitu pohonných hmot měla plošný vliv na výrobce a distributory v rámci standardizace trhu. Ačkoliv jsou zde jistá pozitiva, která tato legislativa přinesla, tak i přesto zůstává sektor dopravy považován za největšího znečišťovatele ovzduší na planetě, proto považuji výše uvedené legislativní veřejně politické dokumenty za antropocentrické. Technologie jde však neúprosně dopředu a jen čas ukáže, jaká bude realita našich zítřků.

6. Závěr

Téma klimatické změny je jedním z aktuálně řešených témat téměř na všech úrovních vládnutí, které postupně nabírá na vážnosti. Je to z toho důvodu, že nynější i potenciální následky klimatické změny mají a budou mít fatální následky pro celý ekosystém Země, pokud nebudou efektivně řešeny. V tuto chvíli leží zodpovědnost v rukou lidí, jejich lídrů či nadnárodních organizací.

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat vybrané veřejně politické dokumenty Evropské unie s úmyslem zjistit, zdali Evropská unie v rámci tvorby veřejných politik v oblasti životního prostředí uplatňuje spíše antropocentrický přístup nebo přístup ekocentrický, a jestli jsou veřejné politiky Evropské unie v souladu s konceptem „udržitelnosti“. Pro účely výše uvedeného cíle bylo podrobena analýze 8 Akčních programů pro životní prostředí EU spolu s aktuálními strategiemi a základní legislativou v sektoru dopravy a oblasti ochrany přírody a biodiverzity. Abych mohla jednoznačně označit Evropskou unii za aktéra v jejichž politikách v oblasti životního prostředí dominuje antropocentrický nebo ekocentrický přístup, tak vybrané veřejně politické dokumenty musely splnit alespoň jedno ze stanovených kritérií příslušících danému přístupu. Aby vybrané veřejně politické dokumenty mohly být shledány jako antropocentrické, musely se v jejich obsahu projevit následující kritéria: 1. *inkrementalismus*; 2. *instrumentální hodnota*; nebo 3. *princip konzervace*. Naopak v případě ekocentrického přístupu muselo v obsahu vybraných veřejně politických dokumentů dojít k identifikaci následujících kritérií: 1. *holismu*; 2. *instrumentální hodnoty*; a za 3. *principu prezervace*.

Analýza Akčních programů pro životní prostředí Evropské unie poukázala hned na několik skutečností. Tou první je fakt, že do určitého období byly politiky EU v oblasti životního prostředí ovlivňovány situací globálního trhu. Dvě ekonomické krize tudíž upozadily téma životního prostředí a klimatické změny ve smyslu naplňování stanovených environmentálních cílů. Tento společenský kontext byl patrný zejména u 1. EAP a 6. EAP. Druhá pozitivní skutečnost však poukazuje na to, že jakmile byl završen proces vytvoření jednotného evropského trhu a situace na globálním trhu byla příznivá, tak se environmentální politiky EU těšily značné pozornosti. To se týkalo

především 5. EAP, 7. EAP a nejaktuálnějšího 8. EAP. Třetí patrnou a pozitivní skutečností je to, že od přijetí Jednotného evropského aktu, díky němuž se environmentální politiky EU staly plně institucionalizovanými, se politiky v oblasti životního prostředí staly jednou z hlavních agend EU. Tato skutečnost vyplývá z obsahu 5. EAP, 7. EAP a 8. EAP, kde jsou stanovené cíle mnohem sofistikovanější a hledí dopředu do budoucnosti. Poslední v zásadě pozitivní skutečností je fakt, že od publikování 1. EAP jdou všechny následující Akční programy pro životní prostředí EU ruku v ruce s konceptem udržitelnosti.

V níže uvedené tabulce jsou zaznamenána splněná kritéria všech Akčních programů pro životní prostředí EU. Z tabulky lze jednoznačně vyčíst to, že do doby, kdy byl publikován 7. EAP, tak obsah dřívějších EAP byl proměnlivý ve smyslu „střídání“ obou přístupů – antropocentrismu nebo ekocentrismu. Pokud však bude zachován trend ekocentrismu, který přišel se 7. EAP, tak lze usuzovat, že budoucí politiky EU v oblasti životního prostředí budou více reflektovat ekocentrický přístup. Z tabulky vyplývá i to, že 8. EAP můžeme považovat za revoluční, a sice v tom, že je nejvíce ekocentrický, neboť v obsahu byla identifikována všechna kritéria ekocentrismu – holismus, vnitřní hodnota a princip prezervace.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	EAP	EPA	EAP	EAP	EAP	EAP	EAP	EAP
Antropocentrismus								
Inkrementalismus	Ano	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano	Ne	Ne
Instrumentální hodnota	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ne	Ne
Princip konzervace	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Ekocentrismus								
Holismus	Ne	Ano	Ne	Ano	Částečně	Částečně	Ano	Ano
Vnitřní hodnota	Ne	Ano	Ne	Ne	Ne	Ne	Ano	Ano
Princip prezervace	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ano
Udržitelnost								
Ekonomický rozměr	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Sociální rozměr	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Environmentální rozměr	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Zhodnocení¹	A	E	A	E	A	A	E	E

Dále byly analýze obsahu podrobeny vybrané strategie včetně základní legislativy v sektoru dopravy a oblasti ochrany přírody a biodiverzity. V sektoru dopravy byla podrobena obsahové analýze Evropská strategie pro nízkouhlíkovou mobilitu, která je účinná od roku 2016. V oblasti ochrany přírody a biodiverzity pak Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho světa. V obou případech byly vybrány jednotlivé citace, které posloužily jako indikátory pro identifikaci příslušných kritérií antropocentrismu či ekocentrismu. V případě obou strategií docházelo k mísení obou přístupů. V důsledku toho byla

¹ Legenda: Písmeno A symbolizuje antropocentrismus a písmeno E symbolizuje ekocentrismus

rozhodujícím faktorem četnost výskytu jednotlivých kritérií včetně zasazení obsahu do širšího kontextu, což ovlivnilo výsledné hodnocení.

	Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030²	Evropská strategie pro nízkouhlíkovou mobilitu
Antropocentrismus		
Inkrementalismus	1x	4x
Instrumentální hodnota	3x	2x
Princip konzervace	---	1x
Ekocentrismus		
Holismus	1x	2x
Vnitřní hodnota	3x	---
Princip prezervace	2x	---
Udržitelnost		
Ekonomický rozměr	Ano	Ano
Sociální rozměr	Ano	Ano
Environmentální rozměr	Ano	Ano
Zhodnocení	E	A

Z výsledků této tabulky jsou patrné dvě věci, a sice to, že obě strategie reflektují koncept udržitelnosti a že jsou si vzájemným protipólem, neboť zastupují sobě odlišné přístupy – antropocentrismus a ekocentrismus. Obdobný výsledek s sebou přinesla i analýza základních „balíčků“ legislativy jak v sektoru dopravy, tak i v oblasti ochrany biologické rozmanitosti. V této souvislosti se potvrdil můj předpoklad, že v každém sektoru v závislosti na společenském, ekonomickém a politickém kontextu se bude projevat buď ekocentrický přístup nebo antropocentrický přístup.

Z analýzy vybraných strategických a legislativních veřejně politických dokumentů EU jasně vyplývá to, že ve všech případech EU postupovala v tvorbě

² Legenda: Tabulka znázorňuje četnost identifikovaný kritérií v obsahu výše uvedených strategií. Písmeno A symbolizuje antropocentrismus a písmeno E symbolizuje ekocentrismus

veřejných politik v oblasti životního prostředí v souladu s konceptem udržitelnosti. Co se však týče naplnění hlavního cíle, a sice jestli Evropská unie uplatňuje ve tvorbě environmentálních politik spíše antropocentrický přístup nebo ekocentrický přístup, tak nedošlo k jeho bezprostřednímu naplnění, neboť nelze jednoznačně určit, jestli EU volí ten či onen přístup. To vyplývá jak z analýzy Akčních programů pro životní prostředí EU, tak i analýzy vybraných strategií a legislativy v sektoru dopravy a oblasti ochrany přírody a biodiverzity. Načež samotná analýza již zmíněných veřejně politických dokumentů v obou významných sektorech tento výsledek jen potvrzuje.

V této souvislosti nehledě na výsledek samotné analýzy, bych chtěla ráda podotknout, že tímto Evropská unie neztrácí na důležitosti, jakožto nejvýznamnějšího globálního aktéra v boji proti klimatickým hrozbám. Ba naopak, EU ve svých strukturách a ochotě věnovat se tomuto tématu, neboť jej považuje za poselství postmoderní společnosti, skrývá velký potenciál. Sedmý a osmý Akční program pro životní prostředí spolu s několikrát zmiňovanou Zelenou dohodou jsou toho důkazem. A to i přesto, že iniciativu Evropské unie v environmentálních politikách do určité míry sabotují jak některé členské státy, tak i některé významné lobbistické skupiny. Dle mého názoru je Evropská unie na dobré cestě k rozšíření ekocentrického přístupu i do jiných sektorů, které nebyly součástí této diplomové práce. To však ukáže jedině čas.

7. Zdroje:

ARISTOTELÉS (2003). *Metafyzika* (Praha: Rezek).

ATTFIELD, R (2018). *Environmental Ethics: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press).

BAKER, S. (1997). The Evolution of EU Environmental Policy. In Baker et al, *The Politics of Sustainable Development* (London: Routledge).

BAKER, S. (2007). Sustainable development as symbolic commitment: Declaratory politics and the seductive appeal of ecological modernisation in the European Union. *Environmental Politics* Vol. 16 (2), s. 297–317.

BBC (2012). Electric cars 'pose environmental threat'. *BBC* 5. 10. 2012 (<https://www.bbc.com/news/business-19830232>, 1. 6. 2022).

BINKA, B. (2007). Rozporuplný Arne Naess – niekoľik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie I. *ResearchGate.net* 31. 8. 2007. (https://www.researchgate.net/publication/307692125_Rozporuplny_Arne_Naess_-_nekolik_poznamek_k_zakladateli_hlubinne_ekologie_I, 8. 2. 2022).

BRENAN, A (2002). Environmental Ethics. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* 3. 6. 2002 (<https://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/#IntChaEnvEth>, 9. 2. 2022).

BROMLEY, D. W. (2008). "Sustainability," *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 2nd dition. Abstract.

CONNELLY, J. (2012). Environmental policy in the European union and the contested notion of sustainable development. *Marmara Journal of European Studies* Vol. 20 (1), s. 199–217).

COUNCIL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1983). Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member states on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment (1982 to 1986). *Council of the*

European Communities 17. 2. 1983 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41983X0217&from=SK>, 19. 6. 2022).

DICKSON, B (2000). The Ethicist Conception of Environmental Problems. *Environmental Values* Vol. 9 (2), s. 127–152.

EEA (2020 a). Biodiversity – Ecosystems. *EEA* 10. 2. 2020 (<https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/intro>, 1. 7. 2022).

EEA (2020 b). Transport. *EEA* 5. 3. 2020 (<https://www.eea.europa.eu/themes/transport/intro>, 1. 7. 2022).

EUREPAN COMMISSION (2020b). Biodiverzity Strategy for 2030. *European Commission* 20. 5. 2020 (https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF, 2. 7. 2022).

EUR-LEX (1998). Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/70/ES. *Eur-Lex* 13. 10. 1998 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31998L0070>, 2. 7. 2022).

EUR-LEX (2007) Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 715/2007. *Eur-Lex* 20. 6. 2007 (<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/715/oj>, 2. 7. 2022).

EUR-LEX (2012). Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění). *Eur-Lex* 26. 10. 2012 (https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0008.02/DOC_1&format=PDF, 12. 2. 2022).

EUR-LEX (2014). Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 540/2014. *Eur-Lex* 27. 5. 2014 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0540>, 1. 7. 2022).

EUR-LEX (2017). Nařízení Komise (EU) 2017/2400 kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 595/2009. *Eur-Lex* 29. 12. 2017 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017R2400>, 2. 7. 2022).

EUROPEA (2005). Towards Sustainability: the European Community Programme of policy and action in relation to the environmental sustainable development. *Europea* 15.

6. 2005 (<https://ec.europa.eu/environment/archives/action-programme/5th.htm>, 28. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (1987). Draft for a resolution of the Council of the European Communities on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment (1987-1992). *European Commission* 18. 3. 1987 (file:///C:/Users/gorgolovan/Downloads/c_07019870318en00030045.pdf.en.pdf, 19. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (1993). Towards Sustainability. *European Commission* 17. 5. 1993 (<https://ec.europa.eu/environment/archives/action-programme/env-act5/pdf/5eap.pdf>, 21. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (2014). General Union Environment Action Programme to 2020: Living well, within the limits of our planet. *European Commission* 2014 (file:///C:/Users/gorgolovan/Downloads/gp_eudor_WEB_KH0113833ENC_002.pdf.en.pdf, 20. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (2016). A European Strategy for Low-Emission Mobility. *European Commission* 20. 7. 2016 (https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e44d3c21-531e-11e6-89bd-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF, 2. 7. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (2019). International Whaling. *European Commission* 31. 12. 2019 (https://ec.europa.eu/environment/biodiversity/animal_welfare/whaling.htm, 28. 3. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (2020a). Decision of the European Parliament and of the Council on a general Union Environment Action Programme to 2030. *European Commission* 14. 10. 2020 ([file:///C:/Users/gorgolovan/Downloads/8EAP-draft%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/gorgolovan/Downloads/8EAP-draft%20(1).pdf), 27. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno a). Birds Directive. European Commission nedatována

(https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/index_en.htm, 1. 6. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno b) The Habitats directive. *European Commission* nedatováno

(https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm, 1.7.2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno c). Zoos Directive. *European Commission* nedatováno (https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/zoos/index_en.htm, 3. 4. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno d). Trade in seal products. *European Commission* nedatováno

(https://ec.europa.eu/environment/biodiversity/animal_welfare/seals/seal_hunting.htm, 3. 4. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno e). Implementation of Humane Trapping Standard in the EU. *European Commission* nedatováno

(https://ec.europa.eu/environment/biodiversity/animal_welfare/hts/index_en.htm, 3. 4. 2022).

EUROPEAN COMMISSION (nedatováno f). Nature and biodiversity law. *European Commission* nedatováno

(https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/index_en.htm, 2. 7. 2022).

EUROPEAN PARLIAMENT – COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2002).

Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and the Council of European Union: laying down the Sixth Community Environment Action Programme. *European Parliament – Council of the European Union* 10. 9. 2002 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D1600&from=EN>, 22. 6. 2022).

FLANNERY, M. C (1998). Aldo Leopold Reconsidered. *The American Biology Teacher* Vol. 60 (2), s. 148–151.

- GORALNIK, L – NELSON, M. P (2012). Antropocentrism. In: CHADWICK, R *Encyclopedia of Applied Ethics* (Cambridge: Academic Press).
- HALMAGHI, E. E. (2016). Environmental Action Programmes of the European Union – Programmes Supporting the Sustainable Development Strategy of the European. *Scientific Bulletin* Vol. 21 (42), s. 87–90).
- HAWKEN, P. (2007). *Blessed Unrest: How the Largest Movement in the World Came into Being and Why No One Saw It Coming* (New York: Viking), s. 172.
- HAYES, M. T. (2013). Incrementalism. *Encyclopedia Britannica* 3. 6. 2013 (<https://www.britannica.com/topic/incrementalism>, 18. 6 2022).
- HICHAM, S. A (2008). The Transformative value of Ecological Pragmatism. An Introduction to the Work of Bryan G. Norton. *ResearchGate.net* 30. 6. 2008 (doplňit).
- CHRISTIANLLY, C (2021). Environmental Conservation vs. Preservation. *Study.com* 19. 7. 2021 (<https://study.com/learn/lesson/difference-between-conservation-preservation.html>, 20. 6. 2022).
- JORDAN, A. — GRAVEY, V. (2021). *Environmental Policy in the EU Actors, Institutions and Processes*. (London: Routledge).
- KATZ, E (1991). Ethics and Philosophy of the Environment: A Brief Review of the Major Literature. *Environmental History Review* Vol. 15 (2), s. 79–86.
- KOPINA, H (2016). Half the earth for people (or more)? Addressing ethical questions in conservation. *Biological Conservation* Vol. 203, s. 176-185.
- LACINA, K. (2003). Zásady environmentální politiky Evropské unie. *Ústav veřejné správy a práva* 2003 (<https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/32226/CL409.pdf?sequence=1>, 27. 6. 2022).
- LEOPOLD, A (1949). *A Sand Country Almanac* (New York: Oxford University Press).
- MANNAN, S. (2012). *Lees' loss prevention in the process industries* (Waltham: Elsevier Butterworth-Heinemann).

- MCCAULEY, D (2006). Selling out on nature. *Nature* Vol. 443, s. 27–28.
- MINTEER, B. A (nedatováno). Environmental Ethics. *The Nature Education*. Nedatováno (<https://www.nature.com/scitable/knowledge/environmental-ethics-96467512/>, 9. 2. 2022).
- MOLDAN, B. (2018). Meze růstu po 40 letech. *Sedmá generace 2018* (<https://web.archive.org/web/20180116081357/http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/meze-rustu-po-40-letech>, 25. 1. 2022).
- MOLDAN, B. (2021). *Životní prostředí v globální perspektivě* (Praha: Univerzita Karlova).
- MOULTON, S (nedatováno). Ecocentrism in Environmental Ethics. *Study.com* nedatováno (<https://study.com/academy/lesson/egocentrism-in-environmental-ethics.html>, 10. 2. 2022).
- NAESS, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* Vol. 16 (1+4), s. 95–100.
- NORTON, B (1984). Environmental Ethics and Weak Antropocentrism. *Environmental Ethics* Vol. 6 (1), s. 131–148).
- NORTON, B (1995). Why I am not a nonanthropocentrist. *Environmental Ethics* Vol. 17 (1), s. 341–358.
- NORTON, B (2003). *Searching for Sustainability. Interdisciplinary Essays in the Philosophy of Conservation Biology*. (New York: Cambridge University Press).
- ONIONS, CH. T. (1964). *The Shorter Oxford English Dictionary*. (Oxford: Clarendon Press).
- PASSMORE, J (1980). *Man's Responsibility for Nature: Ecological Problems and Western Tradicion*. (London: Duckworth).
- RANKIN, W. J. (2014). Sustainability In: SEETHARAMAN, S. eds., *Treatise on Process Metallurgy, Volume 3: Industrial Processes*. (Stockholm: Elsevier), s. 1376–1424.

REDCLIFT, M. (2005). „Sustainable Development (1987–2005): an Oxymoron Comes of Age.“ *Sustainable Development* 13(4), s. 212–227.

ROLSTON, H (2012). *A new environmental ethics: the next millennium for life on earth*. (New York: Routledge).

RUSKO, M. – RIGOVA, G. – LAMAČKA, P. (2016). *Výroba a spotřeba v kontexte 7. EAP ES* *ReaserchGate.net*
(https://www.researchgate.net/publication/353144101_PRODUCTION_AND_CONSUMPTION_IN_THE_CONTEXT_OF_THE_7th_EAP_EC_VYROBA_A_SPOTREBA_V_KONTEXTE_7_EAP_ES, 27. 6. 2022).

SARKAR, S (2005) *Biodiversity and Environmental Philosophy: An Introduction*. (Cambridge, UK: Cambridge University Press).

SPASH, C. L. – ALDRED, J (1998). *Wildlife conservation*. In. CHADWICK, R *Encyclopedia of Applied Ethics* (Cambridge: Academic Press).

WESTLINE (nedatováno). *Sustainability: What does sustainability mean?* Westline nedatováno (<http://www.westlinereps.com/sustainability>, 25. 1. 2022).

WILLIAMS, B (2022). *John Passmore. Brian Williams* 7. 1. 2022 (<https://www.briangwilliams.us/natural-environment/john-passmore.html>, 10. 2. 2022).

WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987). *Our common future*. (New York: Oxford University Press).

8. Resumé

This diploma thesis aims to evaluate whether the European Union applies an anthropocentric or ecocentric approach in the creation of public policies in the environmental field and whether these policies are in line with sustainable development. Public policy documents will be subjected to analysis. Specifically, the most up-to-date strategic documents and the most important legislation in the transport sector and the area of biodiversity protection. Considerable attention was also paid to action programs for the environment, which are considered the most important strategic documents in the context of the European Union. The diploma thesis is divided into two basic parts. In the theoretical part of the work, attention is focused on the conceptualization of sustainability and sustainable development, including the conceptualization of an anthropocentric approach and an ecocentric approach. For the purposes of the analysis, criteria were set for evaluating the content of the already mentioned public political documents. Attention was also paid to the context of world events that influenced European union and it's policies in the environmental field. The analytical part deals with the analysis of selected public political documents including action programmes for the environment.